

RECENZIE

GOLDSWORTHY, Adrian. *VE JMÉNU ŘÍMA. MUŽI, KTERÍ VÍTĚZILI PRO ŘÍMSKOU ŘÍŠÍ*. Praha : Vydavatelství DEUS, 2009. Přeložila Jarmila Doubravová. 360 s..

V našich vydavateľstvách (myslíme tým slovenské i české) sa objavuje pomerne veľké množstvo prekladovej literatúry k vojenským dejinám. Tieto preklady môžeme rozdeliť do troch kategórií: niektoré diela pokladáme za úplne zbytočne preložené, do druhej kategórie by sme mohli zaradiť diela, ktoré by boli schopní napísať slovenskí alebo českí odborníci (v tomto smere sú české vydavateľstvá oveľa odvážnejšie a poskytujú dostatočný priestor aj pre pôvodnú kvalitnú odbornú literatúru) a napokon do tretej kategórie by sme mohli zaradiť skutočne kvalitné diela zahraničných vydavateľstiev, ktoré si okamžite nájdú svojich vďačných čitateľov.

Recenzovanú publikáciu radíme – podľa nášho názoru – práve do tretej kategórie, a preto jej venujeme aj primeranú pozornosť.

Autor práce má za sebou skúsenosť z praktickej účasti v jednotkách RAF a štúdium na oxfordskej univerzite v dôstojníckom cvičnom zbere, ale aj štúdium histórie a zvlášť vojenských dejín. Jeho cieľom, ako píše v úvode práce, nebolo opisovať detailne jednotlivé rozhodnutia rímskych veliteľov a ponúkať „lepšie“ varianty týchto rozhodnutí z kresla kancelárie, ale chcel opísať – na základe štúdia pramenného materiálu a odbornej literatúry – priebeh významných vojenských akcií, veliteľské schopnosti ľudí, ktorí – predovšetkým v období rímskej republiky – boli svojím pôvodom civilistami a z dnešného pohľadu amatérmi, ale aj dôležité reálie vojenských dejín starovekého Ríma. Adrian Goldsworthy totiž aj pre dnešnú dobu pokladá štúdium taktiky a stratégie starovekých vojenských dejín za dôležitú prípravu mladých adeptov na vysoké vojenské funkcie.

V úvodnej kapitole autor opisuje počiatky vojenského „umenia“ v Itálii, či už sa to týkalo Rimanov alebo ďalších italických kmeňov, prípadne ich protivníkov. Dôvodom je skutočnosť, že až po druhej púnskej vojne sa v Ríme objavuje historiografia ako osobitný literárny žáner a dnešní odborníci tak dostali do ruky pramene z rúk Rimanov. Autorovou snahou je totiž opisovať v celom diele problematiku na základe pôvodných prameňov, aj keď si uvedomuje, že sa dostáva do situácie ovplyvňovania poznatkov postojom konkrétneho autora (napr. v prípade C. Iulia Caesara dokonca veľmi subjektívneho a štúdia priebehu jeho bojov v Gallii). Na pomerne malom priestore ale opísal aj vznik a sformovanie sa jedného z najzákladnejších prvkov rímskej armády – rímskej légie, ktorá na celé stáročia ovplyvňovala vojenské dejiny starovekého Ríma.

Po tejto úvodnej kapitole nasleduje pätnásť kapitol, v ktorých autor venuje pozornosť najvýznamnejším vojenským osobnostiam, počnúc Q. Fabiom Maximom a M. Claudiom Marcellom z 3. storočia pred n. l., pokračujúc osobnosťami 2. storočia pred n. l. (P. Cornelius Scipio Africanus – víťaz nad Kartágom v druhej púnskej vojne, L. Aemilius Paulus – víťaz nad Macedóniou, P. Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Numantinus – definitívny podmaniteľ Kartága a hispánskej Numantie). Mimoriadna pozornosť sa venuje osobnostiam z 1. storočia pred n. l., keď v občianskych vojnách vynikli Gaius Marius, Sertorius či Pom-

peius, a napokon C. Iulius Caesar, pokladaný za jednu z troch najvýznamnejších vojenských osobností staroveku vôbec (popri Alexandrovi Veľkom a Hannibalovi).

Ďalšiu skupinu vojenských veliteľov predstavujú významné osobnosti z prvej fázy cisárstva – Claudius Germanicus, Gn. Domitius Corbulo, Titus Flavius a posledný cisár, ktorý rozšíril hranice Rímskej ríše M. Ulpius Traianus.

Poslednú skupinu predstavujú dve osobnosti: cisár Julianus (ktorého kresťania nazývajú Apostata – Odpadlík) a posledný významný vojenský veliteľ už prakticky byzantského obdobia – Belisarius.

Asi by sme potrebovali pomerne veľký rozsah, keby sme podrobne chceli opisovať spôsob práce autora pri jednotlivých osobnostiach. Spoločným rysom však je skutočnosť, že autora pozornosť sa nesústreďuje len na ústrednú postavu, ale aj na protivníkov jednotlivých rímskych osobností (či už to boli súpermi z vlastných radov – v časoch občianskych vojen alebo protivníci z opačnej nepriateľskej strany) a takisto v každom konkrétnom prípade opisuje aj dobovú politickú a sociálnu situáciu obyvateľov na území, kde prebiehali boje, každodenný život obyvateľov, zmeny v živote vojakov i civilistov, prípadne ďalšie okolnosti, ktoré súviseli s vojenskou situáciou – budovanie vojenských táborov a ciest, v neskoršom období (koniec republiky, počiatok cisárstva) sociálne podmienky života vojakov po prepustení z vojska (veteráni), ich usadzovanie na hraniciach ríše i vo vnútrozemí, funkcia veteránov pri romanizácii dobytých území, organizovanie slávností pri skončení vojen (triumfy), štátnu organizáciu či spôsob života i vedenia vojen rímskych súperov (napr. Macedónci, Peržania).

Samozrejme, najviac pozornosti autor venuje jednotlivým významným vojenským činiteľom. Poukazuje na to, že v období ranej i neskorkej republiky vstupovali na vojenské pole politici, ktorí sa do svojich funkcií dostávali často na základe svojej rodovej a stavovskej príslušnosti bez predchádzajúcich vojenských skúseností – ak sa dá o tom takto písať. Mladí Rimania, ktorí vstupovali do politiky, si svoje začiatočnícke roky odkrútili obyčajne ako príslušníci vojenského štábu skúsenejšieho politika a takto získavali svoje, prípadne v budúcnosti potrebné vojenské skúsenosti a znalosti. Aj takí významní vojvodcovia ako boli Gaius Marius alebo C. Iulius Caesar nemali vojenské vzdelanie – v antickej spoločnosti niečo také ani neexistovalo (Caesar získal napríklad výborné rečnícke vzdelanie), ale práve skutočnosť, že sa učili na vlastných, ale predovšetkým na cudzích chybách, ich pozdvihla na najvyššie priečky vynikajúcich vojenských odborníkov.

V období raného i neskorého cisárstva sa situácia podstatne zmenila. Za hlavného veliteľa celého rímskeho vojska sa obyčajne pokladali a cítili cisári, ktorí svojimi neodbornými zásahmi dokázali pokaziť aj najlepšie pripravené vojenské operácie a akcie. Výborným vojenským veliteľom často hrozilo aj to, že cisári sa cítili ohrozovaní z ich strany, a preto tých najschopnejších odvolali alebo dokonca dali popraviť. Príkladom takéhoto osudu – ak budeme veriť antickej prameňom – bol osud Germanica, príbuzného cisára Tibéria, ktorého údajne cisár, žiarlivý na jeho popularitu, dal odstrániť. Na druhej strane vynikajúci vojenský veliteľ Corbulo sa za vlády cisárov Claudia i Nerona dokázal presadiť v bojoch v Germánii, Sýrii i v Arménii a dosiahnuť významné víťazstvá pre ríšu, ale nakoniec aj jeho odsúdil žiarlivý cisár Nero na samovraždu.

Goldsworthyho práca v skratke (na úplné vykreslenie vývoja Ríma od 3. storočia pred n. l. až do 6. storočia n. l. by bolo potrebné oveľa viac priestoru) popri vybraných vojenských problémoch, konfliktoch a bitkách načrtáva aj bohaté sociálne, hospodárske i kultúrne dejiny Ríma. Podľa potreby sa zaoberá napr. štruktúrou a sociálnym vývojom aj rímskych sú-

perov či už v Hispánii, Gallii či Germánii, porovnáva taktiku a spôsob boja Rimanov s ich nepriateľmi, sleduje vnútorné problémy Rímskej ríše.

Text je vhodne doplnený pätnástimi mapkami a schémami vojenských stretnutí – či už je to schéma rozloženia vojenských síl pri Ilype alebo Pydne, obliehanie Jeruzalema či mapka Caesarových vojenských výprav v Gallii, maximálny rozsah Rímskej ríše za Trajana alebo Rímska ríša v 4. storočí n. l. za vlády kresťanmi odsudzovaného Juliana.

V dvoch súboroch sú vybrané aj obrazové materiály, ktoré zahŕňajú tak sochy a sochárske portréty spomínaných rímskych vojvodcov či reliéfy znázorňujúce niektoré bitky až po niektoré významné architektonické pamiatky. Zaujímavé sú aj maliarske vyobrazenia niektorých vojenských konfliktov, ktoré sú však dôležité skôr pre to, ako chápali tieto konflikty neskoršie generácie umelcov než ako vyobrazenie

reálií staroveku.

V závere publikácie je aj stručný slovník šesťdesiatich vojenských pojmov (každému je venovaný jeden až tri riadky) a chronológia významných historických udalostí od založenia Ríma v roku 753 pred n. l. až do roku 565 n. l.

V našej historiografii je zvykom uvádzať na záver čo najrozsiahlejší súpis odbornej literatúry. V prípade Adriana Goldsworthyho môžeme sledovať to, čo je vlastné aj iným anglickým autorom – uvádzajú a opierajú sa predovšetkým o anglicky písanú literatúru, práce v iných jazykoch ich prakticky nezaujímajú. Možno je to spôsobené tým, že v angličtine je skutočne obrovská knižná produkcia, ale voči ostatným jazykom to určite nie je korektné. A ani voči čitateľom z iných krajín, ktorí by si určite radi prečítali nejakú literatúru i napr. vo francúzštine, nemčine či španielčine, ak chceme uviesť len tie najdôležitejšie. Určite by českí a slovenskí čitatelia privítali, keby aspoň prekladateľka, príp. odborník z vojenských dejín uviedol aspoň najzákladnejšiu literatúru k problematike, ktorá vyšla u nás, pretože väčšinu prác, ktoré Goldsworthy uvádza, u nás záujemca nezoženie.

Autor v poznámkach uvádza aj mnoho odkazov na antické pramene, ale väčšinou (ako vyplýva z poznámok) sa opiera o ich anglické preklady.

Osobitnú kapitolu predstavuje preklad práce. Občas sa objavuje odborná diskusia o tom, kto by mal prekladať takéto texty. Najoptimálnejšie sa ukazuje spojenie kvalitného jazykového odborníka a odborníka na príslušnú problematiku (v tomto prípade na vojenské dejiny, ale aj na problematiku klasických jazykov). Žiaľ, vydavatelia často nedávajú dostatok časového priestoru, ani priestor pre spoluprácu dvoch odborníkov, preto sa objavuje variant kvalitný odborník na vojenské dejiny, ktorý ovláda príslušný jazyk, z ktorého sa prekladá, alebo prekladateľ, ktorý si naštuduje odbornú stránku prekladanej práce.

V tomto konkrétnom prípade sa prekladu ujala znalkyňa angličtiny, ale v problematike vojenských dejín i antickej kultúry prejavuje určité neznalosti, ktorých výsledkom je pomerne dosť zbytočných chýb v preklade.

Z vojenskej problematiky totiž často používa pojmy, ktoré sú pre antiku neznáme: okrem generálov sa v texte neustále objavuje kavaléria namiesto jazdy, artiléria, pluk, brigáda, alebo neprekladá niektoré pojmy a používa ich v anglickom alebo latinskom tvare v českom kontexte. Časté sú chyby pri prekladaní alebo používaní antických mien – meno historika Sallustia preberá v skrátenej podobe z angličtiny a potom ho tak aj následne skloňuje (Sallust – Sallusta, namiesto Sallustia – s. 100), niektoré mená prepisuje správne i nesprávne (niekedy aj na tej istej strane – napr. Caepio – nesprávne Caepia, ale správne by malo byť Caepiona, alebo dokonca v tvare Kaiponův – s. 105 – 106, Piso – nesprávne Pisa, ale správne by malo byť Pisona – s. 218, podobne Otho – nesprávne Otha, správne Othona – s. 244, 245, a dokonca aj meno jedného z najslávnejších rímskych politikov, rečníkov a spisovate-

lov skloňuje nesprávne: Cicero – Cicera! (s. 151). Prekladateľka nemala jasno ani pri prepise mien pôvodne gréckych osobností a používala tvary prevzaté z angličtiny: napr. Aelius Taciticus namiesto správnejšieho Taktikos, či Procopius namiesto správnejšieho Prokopios (to-
 tiž takto sa používajú tieto mená aj v českých prekladoch ich diel).

Už niekoľko krát sme si v prekladoch z angličtiny do češtiny všimli, že prekladatelia nepoznajú pojem spojenecká vojna (v rokoch 91 – 88 pred n. l.) a prekladajú tento pojem ako sociálna vojna (v tomto prípade napr. s. 113, 117, 127). Iste, táto vojna mala aj svoj sociálny rozmer, ale ide predovšetkým o vojnu spojencov (lat. *socii*) Ríma v Itálii za svoje zrovnoprávnenie.

V každom prípade ale platí to, čo sme napísali v úvode recenzie: preklad Goldsworthyho knihy určite obohatí a rozšíri kvalitné diela o vojenských dejinách starovekého Ríma v českom a slovenskom prostredí.

Pavol Valachovič

SARUSI KISS, B. A TERMÉSZET ÁLTAL MEGERŐSÍTETT VÁR MURÁNY VÉGVÁR ÉS URADALMA A 16. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN. Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából 1 (Budapest 2008, 414 s.)

(**SARUSI KISS, B.** Prírodou zosilnený hrad. Pomedzná pevnosť Muráň a jej panstvo v druhej polovici 16. storočia. Dizertácie Archívu hlavného mesta Budapešti, Budapest 2008, 414 s.)

Medzi najprebádanejšie témy dejín obdobia tureckého panstva na území Uhorska v maďarskej historiografii nesporne patrí vývin a proces výstavby pomedzného pevnostného systému. Spomeňme v tejto súvislosti napríklad práce autorov Pála Szegőa, Vidora Patakiho, Györgya Szántóa, resp. v posledných pätnástich rokoch publikované príspevky Gézu Pálffyho, Józsefa Kelenika, Györgya Domokosa a Ferenca Véggha. Popri vedeckých prácach títo autori spracovali populárno-náučnou formou staršie i mladšie dejiny viacerých pomedzných pevností. Konkrétne môžeme uviesť napríklad hrady Budín, Jáger, Kaniža, Ostrihom, Gyula, Segedín, Ráb i bakonské hrady. Napriek tomuto faktu je namieste konštatovanie autora Bélu Kissa Sarusiho, podľa ktorého doposiaľ nevzniklo súborné vedecké dielo, ktoré by si na príklade jedného hradu vytýčilo za cieľ jeho hospodársku, správnu, spoločenskú i vojensko-historickú analýzu. Autor sa tento nedostatok pokúša preklenúť prácou o pomedznej pevnosti Muráň a s ňou súvisiacim panstvom. Práca je pritom výsledkom jeho desaťročného bádania.

Mnohí si isto položia otázku, prečo sa autor zamerával práve na tento hrad a na toto obdobie. V súvislosti s titulom knihy môžeme uviesť, že podľa názoru radcov Uhorskej kráľovskej komory z roku 1598 si hrad zaslúžil prívlastok „prírodou zosilnené miesto“. Zrejme však pri autorovom výbere zohral úlohu aj fakt, že z dejinných udalostí Uhorska, ktoré sa neskôr stali námietom románov, obsadzuje Muráň popredné miesto. Obliehanie hradu v roku 1549 ospieval pevec Sebestyén Tinódi. Hrad sa stal slávnym aj vďaka ľúbostnému príbehu Márie Széchyovej a palatína Františka Wesselényiho, ktorý spracoval Wesselényiho tajomník Štefan Gyöngyösi. Udalosti, ktoré sa tu odohrali, sa stali najobľúbenejšími a najznámejšími témami ľudovej, jarmočnej literatúry za posledných dvesto rokov, avšak v maďarskej literatúre inšpirovali i Jánosa Aranya a Sándora Petőfiho. (V slovenskej literatúre sa Muráň takisto stal námietom historických piesní a touto problematikou sa v období romantizmu zaoberal napríklad historik Samo Tomášik – pozn. prekladateľa.)

Pri voľbe autora však určite zohral svoju významnú úlohu aj fakt, že, berúc do úvahy viaceré pevnosti pomedzného pevnostného systému, sa v súvislosti s pomedznou pevnosťou Gemerskej stolice zachovalo množstvo prameňov práve z druhej polovice 16. storočia. Ide teda hlavne o to obdobie, v ktorom sa vzhľadom na proces výstavby protitureckého obranného systému udiali najvýznamnejšie a najdôležitejšie udalosti.

Stredovekú strategickú úlohu a význam hradu Muráň, týčiaceho sa v severnom Gemeri nad riekou Muráň na brale Cigánka, možno konkrétne skúmať až v súvislosti s obsadením hradu husitmi. 60. roky 15. storočia priniesli významné zmeny pre budúce dejiny Muráňa. Na jednej strane bratrci, poznajúc výbornú obrannú polohu lokality, obsadili a zosilnili hrad vybudovaný na temene vrchu. Na druhej strane v úzkej súvislosti s týmto sa hrad neskôr stal centrom riadenia panstva, namiesto dovtedajšej Jelšavy. Stalo sa tak však až vtedy, keď sa Ján Jiskra z Brandýsa dohodol s kráľom Matejom Korvínom a stiahol stadiaľto svojich vojakov.

V roku 1470 sa hrad dostal do vlastníctva rodiny Zápoľskovcov. Vojvoda Ján, neskôr uhorský protikráľ, hrad dal do držby jednému zo svojich najvernejších prívržencov a familiárov Jánovi Tornallyaimu dovtedy, dokým ním investované výdavky na posilnenie a stráženie hradu nebude vedieť splatiť. Vo svojom testamente právo držby ponechal na Jána (Jakuba) Tornallyaiho. Keďže Ján (Jakub) nebol dospelý, za jeho poručníka určili familiára Mateja Baša, ktorý pochádzal zo starej gemerskej rodiny. Bašo nemienil dedičský podiel odovzdať ani potom, čo dedič dosiahol vek dospelosti. Navyše, svoje okolie znepokojoval lúpežnými výpravami. V záujme získania dedičstva si stal na stranu Ferdinanda Tornallyaiho, no svoj cieľ však nedosiahol. V roku 1549 uhorsko-nemecko-španielske vojsko pod vedením grófa Mikuláša zo Salmu obsadilo Muráň. Neverný poručník Matej Bašo bol popravený. Hoci majetok sa potom už nevrátil do rúk rodiny Tornallyaiovcov, títo ako odškodnenie dostali peniaze v hotovosti.

Pre cisársko-kráľovské vojenské velenie však strategická hodnota hradu stúpala. Po obsadení Filakova v roku 1554 sa stal dôležitým prvkom v pohraničnom pevnostnom systéme. Mal však aj úlohu zabezpečiť krytie relevantného úseku komunikácie spájajúcej Dolné a Horné Uhorsko. Úloha hradu teda spočívala predovšetkým v tom, aby územie banského a neskôr Dolnouhorského kapitanátu bolo bránené pred útokmi martalovcov z Hatvanu, Filakova a Sečian. Okolo roku 1584 boli za účelom kontroly ciest z hradu smerom na severovýchod a severozápad dokonca vybudované dve palisádové opevnenia, a to v Šumiaci a v Polomke. Avšak tieto opevnenia, podobne ako palác postavený na úpätí brala Cigánka, nemali takú hodnotu, aby odolali prípadnému prudkému útoku. Prestavba Muránskeho hradu v duchu novotalianskeho pevnostného staviteľstva sa neuskutočnila. Dôvodom bola spomínaná prirodzená poloha hradu, ktorá stále mala svoj význam vzhľadom na možnosti dobovej obliehacej techniky. Takisto tu zohral úlohu fakt, že prestavbe bránili ťažké terénne podmienky komplikujúce pohyb vozov ťahaných koňmi.

Úspech cisársko-kráľovských vojsk na jeseň roku 1593, resp. v zime 1594, v podobe ofenzívy v Hornom Uhorsku znamenal, že hrad Filakovo sa opäť dostal do kresťanských rúk. To však pre Muráň znamenalo, že v rámci systému pomedzných pevností opäť stratil svoj význam. Tento fakt, ako aj to, že počas pätnásťročnej vojny sa dvor snažil rôznym spôsobom získavať peniaze, resp. splatiť existujúce dlžoby, prispeli k tomu, že sa alternatíva odovzdania hradu do zálohu stala koncom 16. storočia opäť aktuálnou. Kvôli problémom so splácaním pôžičiek a nevyplácanému žoldu sa Muráň aj s panstvom dostal najprv do rúk Júliusa von Herbersteina a neskôr do rúk Hansa Jakoba von Rottala. Majiteľmi hradu a panstva ako zálohu sa stali príslušníci rodiny Széchyovcov až v roku 1609.

Autor venuje jednu kapitolu aj posádke dislokovanej na hrade. Podľa autorovho konštatovania bola hradu pridelená nemecká pešia jednotka s delostrelectvom. V hradnom paláci vybudovanom pod bralom Cigánka bola dislokovaná posádka pozostávajúca z vojakov slovenského, južnoslovenského, resp. aj maďarského pôvodu. Kráľovská stráž na hrade, ktorú spočiatku tvorilo približne 140 mužov, klesla v poslednej tretine 16. storočia pod 100 mužov. Hradná stráž pozostávala hlavne z pechoty. V súpise z roku 1572 sa však nachádza údaj o šiestich uhorských jazdcoch, ktorým velil Melchior Maschko. Z uvedeného vyplýva, že posádka nemohla podnikáť samostatné útoky na nepriateľa. Len v tom prípade, ak sa pripojila k väčším jednotkám, mohla operovať na území ovládanom Turkami.

Pre príslušníkov akejkoľvek armády predstavovalo a stále predstavuje kľúčovú otázku vyplácanie žoldu a zásobovanie potravinami. Autor tak na základe štyroch súpisov predstavuje, ako sa medzi rokmi 1565 – 1582 modifikovala suma týchto mesačných príspevkov pre členov posádky. Zároveň autor konštatuje, že v porovnaní s posádkami iných hradov to nebola ani väčšia ani menšia. Od roku 1570 sa financovanie hradnej posádky zo zdrojov banského a Dolnouchorského kapitanátu rozšírilo o ďalšie významné finančné prostriedky, ktoré poskytli české a moravské stavy. Išlo v tomto prípade o predtým odsúhlasené financie získané formou vojnových daní. Vojakom pritom bola vyplácaná len polovica žoldu, keďže im z jeho celej sumy bola pravidelne strhávaná časť za rozdelenú a skonsumovanú stravu. Popritom, na doplnenie, resp. náhradu svojich príjmov sa vojaci zúčastňovali príležitostných zamestnaní na hrade, respektíve asistovali pri vymáhaní desiatkov.

V rámci muránskeho panstva existujúce dve poľné mestečky (Jelšava a Revúca), menšie obce i tu osídlení Valasi v dôsledku veľkého zaťaženia nedokázali zaopatrovať hradnú posádku potravinami. K tomu treba však prirátáť aj ženy a deti príslušníkov tejto posádky. V tejto situácii bol na tento účel využitý aj cirkevný desiatok Gemerskej župy. Potrebné mäso bolo získavané z rôznych zdrojov, pričom bolo platené v hotovosti. Pre výrobu, resp. spracovanie 150 pecňov chleba, 60 kilogramov mäsa, 430 – 450 litrov piva (všetko počítané na jeden deň) bolo potrebné na hrade postaviť pekáreň, jatku a pivovar. Dôvodom bola isto aj vzdialenosť od najbližšej väčšej obce. V dôsledku spomenutých opatrení sa tak hrad určitú dobu mohol udržať aj vďaka vlastným zásobám. Všetky spomínané potravinové komodity, spestrené príležitostne rozdeľovaným syrom či rybami, tvorili zodpovedajúcu stravu hradnej posádky. Ceny vyprodukovaných statkov pritom upravovali tarify. Autor konštatuje, že pretrvávala úzka súvislosť medzi finančnými limitmi, hospodárstvom a vyplácaním žoldu. Pravda, tí vojaci, ktorí slúžili v paláci pod bralom Cigánka, sa museli starať o prísun potravín pre seba výlučne sami.

Spomedzi pevností uhorského pomedzného pevnostného systému práve na Muráni po prvýkrát odliali delá. Konkrétne išlo o tucet diel. K tomu neskôr pristúpila aj výroba neznámeho počtu tarasnic. Okrem toho je nutné spomenúť, že Muráň bol v 16. storočí najdôležitejším centrom železoruďného baníctva v Uhorskom kráľovstve. Kov, hoci pomerne nekvalitný, pochádzal z baní tunajšieho panstva, ktoré jeho spracovanie zabezpečovalo z daní. Činnosť tunajších hút a železných hámrov nezvrátila ani turecká expanzia. Ich produkty boli dokonca so súhlasom Uhorskej komory dodávané aj do Sedmohradska.

Diferencované hospodárske činnosti, pochopiteľne, kládli dôraz na výstavbu zodpovedajúcich budov. V januári 1558 bol na hrade daný do prevádzky mlyn, neskôr pribudla sýpka vytesaná do skaly, ako i sklad zbraní a budova určená na uskladnenie pušného prachu. Do roku 1559 bolo zásobovanie vodou na hrade zabezpečované len prostredníctvom cisterien zachytávajúcich dažďovú vodu. Z tohto dôvodu bola neskôr vykopaná studňa 76 metrov hlboká. Osoby s najdôležitejšou funkciou na hrade bývali v tzv. Cigánskej veži. Jedna

časť najatých žoldnierov bola ubytovaná v drevených kolibách vo vnútornom priestore hradu, druhá časť mala svoje ubytovanie v rôznych hospodárskych budovách.

Držitelia moci na Muráni (správca a kapitán) boli zodpovední aj za výkon práva ako splnomocnenci majiteľa, v tomto prípade kráľa. Autor uvádza, že v dôsledku súdnych procesov, ktoré sa tu odohrali v rokoch 1549 – 1572, bolo na Muráni popravených 22 osôb. Od súdenci boli popravení levočským katom.

Autor zvláštnu kapitolu venuje obyvateľom muránskeho panstva, vojenským i hospodárskym predstaviteľom hradu, spoločenskej štruktúre jeho vojakov. V prípade cudzincov autor sleduje ich identifikáciu s krajinou pôvodu, pričom sú tu prítomné i opisy životných osudov jednotlivých osobností.

Toto považujem za veľmi dôležitý podnet. Cez tieto informácie môžeme získať presnejšie poznatky o dobe a o procesoch, ktoré ju uvádzali do pohybu. Zároveň je to jedna z dôležitých tendencií dobového, tzv. nového nemeckého vojenského dejepisectva (*Neue Militärgeschichte*), ktorá sa zameriava na predstavenie vojenských každodenností, resp. na analýzu vzájomného spolužitia žoldnierov a ich prostredia. Tento záujem je však typický a zúžený na nemecké jazykové územia (hlavne na Pruské kráľovstvo). Okrem toho je dobovo ohraničený počínajúc polovicou 18. storočia. Práve preto sa domnievam, že výsledky práce autora zaujímavými a dôležitými údajmi dobre poslúžia nielen maďarskej, ale aj nemeckej historiografii.

Na Muráni slúžili aj viaceré osobnosti protestantskej cirkvi. Tieto osobnosti s podporou kapitánov Melchiora Maschka a Júliusa von Habersteina zohrali dôležitú úlohu pri šírení protestantizmu v okolí. Tak vznikol v regióne Muráňa evanjelický cirkevný zbor, do čela ktorého bol povolaný dekan Cyprian Fried. Práve tento dekan počas svojho duchovného pôsobenia v Muránskej doline vydal vyznanie viery pozostávajúce z 25 bodov.

Autor – ako sme videli – monografiu poskytuje skutočne všestrannú analýzu problému. Nezaobrá sa hradom len ako pevným bodom pomedzného pevnostného systému, ktorý bol dôležitý strategicky. Nepredstavuje ho iba ako centrum tamojšieho panstva. Autor sa Muráň snaží interpretovať ako určujúce miesto, ktoré malo z viacerých hľadísk mimoriadne veľký vplyv na svoje okolie. Týmto spôsobom autor svoj výskum zameril aj na také témy, ako sú výroba železa a hospodárenie s ním, súdnictvo, spoločenskú štruktúru hradu a panstva. Pozornosť venoval aj úspešnému napredovaniu reformácie. Prostredníctvom týchto momentov sa autorovi podarilo objasniť také dôležité problémy, ktoré môžu slúžiť ako pomôcka pri spracovaní dejín iných pomedzných pevností. Sú to otázky vlastníckych práv, strategickej hodnoty horských hradov, problémy spravovania vojensky obsadených miest regiónu. S tým ďalej úzko súvisí problém zaopatrenia vojska a jeho zásobovanie potravinami, spôsoby súdnej praxe, kariéra a služobný postup tu slúžiacich úradníkov či žoldnierov. V neposlednom rade sú dejiny Muráňa úzko spojené s tunajším železorudným baníctvom.

Na základe toho si myslím, že monografia Bélu Kissa Sarusiho, vytvorená na základe systematického, viac ako desaťročného výskumu, vytyčuje nové smerovanie pri výskume pomedzných pevností v Maďarsku, prípadne na Slovensku. Redaktor vedeckej sekcie Archívu hlavného mesta Budapešti, ktorá začala svoju činnosť len pomerne nedávno, sa skvelo rozhodol, keď si práve túto prácu vyhládol ako prvú na publikovanie. Monografia tak reprezentuje vážnu a hodnotnú prácu tohto pracovníka.

Zoltán Bagi

(Z maďarčiny preložil Mgr. Peter Chorvát, PhD.)

HODÍK, Milan – **LANDA**, Pavel. *ŠVEJK, FIKCE A FAKTA*. Praha : Naše vojsko, s. r. o, 2006, 216 s.

Dvojica autorov Milan Hodík a Pavel Janda popri Radoslavovi Pytlíkovi patria medzi popredných znalcov diela Jaroslava Haška o dobrom vojakovi Švejkevi. Cez tento záujem sa prepracovali na post odborníkov na vojenské reálie týkajúce sa rakúsko-uhorskej armády predvojnového obdobia a, predovšetkým, prvej svetovej vojny. Spracovali dvojzväzkovú encyklopédiu prekračujúcu horizont poznatkov iba o diele Jaroslava Haška pod názvom *Encyklopedie pro milovníky Švejka*, zv. I. a II. Praha 1998, 1999, sú spolu so zosnulým vojenským historikom Petrom Havlom autormi zaujímavého ladeného publikácie *Vojenská kuchařka, totiž Kuchařská kniha c. a k. vojska*. Praha : Naše vojsko, 2004, v ktorej nájdeme okrem faktografických údajov o spôsobe stravovania cisárskej a kráľovskej armády aj návody na prípravu jedál z minulosti, ako aj publikácie o dopravných prostriedkoch na prepravu vojenských osôb v rokoch 1830 – 1916 pod názvom *Jak císař pán nechodil pěšky*. Praha : Naše vojsko, 2008. Tieto diela netradičným prístupom k látke, ktorú spracovávajú, presahujú úzky rámec zvolenej témy a naznačujú, že autori sa pohybujú na teritóriu záujmu svojho výskumu niekedy síce svojráznym, ale suverénnym spôsobom.

Recenzovaná publikácia o Švejkevi sa zameriava na výskum niektorých otázok súvisiacich s hrdinami Haškovej knihy. Sústreďuje sa predovšetkým na hrdinský príbeh praporečníka z bitky pri Custozze roku 1848 a feldkuráta Ibla, na známe postavy hajtmána Ságnera a oberlajtnanda Lukáša, ako aj na viaceré otázky súvisiace s 91. plukom, ktorého dejiny, na rozdiel od mnohých iných plukov v rámci rozsiahlej akcie pri príležitosti výročia narodenia Františka Jozefa I., ako jedny z mála neboli vydané. Popritom rieši širokú škálu výkladu dobových pojmov i dejových súvislostí skúmaného obdobia. Na nastolené otázky sa snaží odpovedať na základe podrobného rozboru odbornej literatúry, publikácií o dejinách jednotlivých plukov, dobovej tlače, vojenských predpisov a schematizmov, vojenských kalendárov, vydaných i nevydaných spomienok, rôznych encyklopédií a v neposlednom rade aj archívnych prameňov, predovšetkým z Vojenského historického archívu v Prahe.

V prvých dvoch kapitolách autori vychádzajú z citátov Haškovej knihy, vsadených do úst Švejka, o slávnostnej reči poľného kuráta Ibla na poľnej omši pred odchodom vojakov na front, ktorú tento svojský vojenský duchovný zopakoval aj pri ďalšej príležitosti vo Viedni. O obsahu kázne sa Švejk vyjadril ako o „*blbosti na kvadrát*“. Nosnou témou slávnostného príhovoru bol údajný príbeh odohrávajúc sa po bitke pri Custozze. V nej, po opise krásy zapadajúceho slnka nad bojiskom plným umierajúcich, maršal Radecký sa dal do reči s hrdinským praporečníkom, ktorý zvieral „*v tuhnoucí pravici zlatou medailou v křečovitém nadšení*“ a „*umírající pokoušel se s nadlidskou námahou plížiti se vstříc svému maršálkovi*“. Napriek bolestiam ho zaujímalo iba to, či zvíťazili, pochváli sa svojimi vyznamenaniami a vojenských úspechmi, ktoré dosiahol za viac ako štyridsaťročnej služby v službách cisára, prehlási, že aj keď umiera je to jeho najšťastnejší deň, bozká ruku svojmu otcovskému veliteľovi a prevolaním slávy Rakúsku a svojmu veliteľovi umiera. Maršal dojatý týmto príbehom svojmu okoliu prehlási, že veru tento krásny koniec je závideniahodný. Po vyrozprávaní tohto príbehu poľný kurát Ibl záverom svojej kázne vojakom odchádzajúcim na front zapraje, aby sa všetci dočkali takéhoto krásneho konca.

Autori po tom, čo v úvodnej časti kapitoly podrobne vysvetľujú niektoré odborné termíny, respektíve dobové pojmy vyskytujúce sa v diele, v jednotlivých podkapitolách rozoberajú „pravdivosť“ tohto príbehu a snažia sa dopátrať prameňov, z ktorých Hašek čerpal. Stručne opisujú výbuch protirakúskeho povstania v Taliansku, úlohu sardínskeho kráľa Karola

Alberta, podmienky a priebeh bitky pri Custozze i životnú dráhu Jozefa Václava Radeckého. Podrobne rozoberajú reálie okolo príbehu hrdinského praporečníka a na základe zistených faktov konštatujú, že tento príbeh si nevymyslel Hašek. Skúmajú dobové knižné tituly a články z vojenských kalendárov, a prvú verziu príbehu o praporečníkovi nachádzajú v knihe *Aus der Soldatenwelt* z roku 1852 od anonymného autora. Po rozbere ďalších dokumentov jeho autorstvo prisudzujú Jakobovi Nitscherovi, bývalému poručíkovi viedenského pešieho pluku č. 4, ktorý mal neuveriteľne dobrodružný život a v posledných rokoch svojho života sa živil ako spisovateľ. Jeho príbeh prešiel rôznymi obmenami, a z verzie uverejnenej vo vojenskom kalendári z roku 1915 čerpal aj Hašek.

Autori sa s týmto záverom neuspokojujú. Veľmi dôkladne analyzujú všetky dobové reálie vyskytujúce sa v texte o príbehu po bitke pri Custozze. V akýchsi miništúdiách o priebehu bitky, Václavovi Radeckom, rozlišnosťami medzi práporom a vlajkou a spôsobe ich používania v armáde, hodnotného označenia umierajúceho hrdinu a ďalších reálií uvádzaných v pôvodnom citáte o praporečníkovi, vrátane priebehu bitiek, ktorých sa zúčastnil, faleristického rozboru vyznamenaní, ktoré zvieral v ruke, hymny a vojenskej hudby, ktorá v dialke zaznela a pod., autori poskytujú široký záber faktografických poznatkov, ktoré môžu byť nápomocné aj profesionálnym historikom a, samozrejme, aj širšiemu okruhu záujemcov o vojenské dejiny. Až po tomto rozbere sa sústreďujú na otázku, odkiaľ Hašek údaje v týchto súvislostiach čerpal. Venujú zvláštnu pozornosť životu autora pôvodnej verzie príbehu a omylom, ktorých sa pri líčení reálií dopustil, dokazujú, že v bitke pri Custozze žiadny praporečník Veit nepadol. V záverečných pasážach autori vyvracajú aj v tlači uvádzané domnienky o tom, že poľný kurát Ibl skutočne existoval, a že jeho pravé meno bolo Jan Evangelista Eybl. Rozborom dobových prameňov vierohodne dokazujú, že v tomto prípade ide o zámenu osôb. Spomínaný Eybl, ktorý mal rušný život – bol vojenským administrátorom a kaplanom československej armády, civilným farárom i väzňom nacistického koncentračného tábora – nebol predobrazom feldkuráta Ibla z Haškovho Švejka. Počas svojho života ťažko niesol, že ho napriek tomu stotožňujú s Haškovým hrdinom.

Po detailnom rozbere pôvodu a autorstva príbehu o praporečníkovi a presvedčivej analýze, v snahe oddeliť žijúceho Eybla od románového feldkuráta Ibla, sa v druhej časti knihy autori sústredili na ďalších dvoch dôstojníkov rakúsko-uhorskej, respektíve československej armády Rudolfa Lukasa a hajtmána Čeněka (Vincenca) Ságnera, často stotožňovaných s hrdinami Haškovho románu – nadporučikom Lukášom a stotníkom (hajtmanom) Ságnerom. Začínajú opisom prostredia, v ktorom sa románoví hrdinovia pohybovali, a dejinami 91. pešieho pluku, v jednotkách ktorého mali pôsobiť od jeho vzniku prakticky po súčasnosť. Opäť postupujú spôsobom ako pri skúmaní pôvodnosti existencie feldkuráta Ibla, tentoraz s tým rozdielom, že muž s menom Čeněk Ságner v 91. pešom pluku skutočne existoval. Pokusy o rozlúštenie a stotožnenie románového hrdinu so žijúcimi osobami už v minulosti boli urobené. Autori sledujúc životné príbehy viacerých Ságnerov pôsobiacich v peších plukoch doplnovaných z územia Čiech, však tieto konštatovania presvedčivo vyvracajú. Čeněk Ságner, ktorý v prvej svetovej vojne v zostave 91. pešieho pluku bojoval na srbskom a ruskom fronte a pôsobil i vo vojenskej kancelárii pluku, bol koncom vojny preložený k inému pluku a v októbri 1918 sa hlásil do služby vo formujúcej sa československej armáde. Na krátky čas prevzal velenie nad čs. peším plukom č. 91, neskôr bol zástupcom veliteľa 18. pešieho pluku, ale čoskoro ochorel a v dôsledku neliečenej malárie, ktorú si priniesol z frontu, svoj život dožil v ústave pre choromyselných. Posledná časť publikácie je venovaná rozboru postavy nadporučika Lukáša, muža, ktorému Hašek prisúdil rolu v najtesnejšej blízkosti pražského obchodníka so psami, Švejka. Autori sa sústredili na skúmanie životopisu dôstojníka

91. pešieho pluku Rudolfa Lukasa, ktorého mnohí považovali za predobraz Švejkom permanentne trápeného nadporučíka. Sledujú jeho vojenskú kariéru počas vojny, súkromný život a činnú službu v československej armáde až po jeho smrť v roku 1938. V nekrológu z *Důstojných listů* sa o ňom písalo, že „Lukas sa na svůj portrét ve Švejku trochu zlobil, protože na něho Hašek navěsil kdejakou historku z pluku a urážel ho na jeho důstojnícke cti... Časem se však celkem se vším smířil.“ Autori dodávajú, že možno uveril sám o sebe, že je vlastne tým románovým hrdinom. V roku 1921 však Ministerstvo národnej obrany písomne potvrdilo, že Rudolf Lukas nie je totožný s nadporučíkom Lukášom z Haškovho románu. V epilogu autori opäť zdôrazňujú, že ich zámerom bolo predovšetkým poukázať na omyly zdrojov, z ktorých Jaroslav Hašek čerpal a na fakt, že autor si iba vypožičal a mierne pozmenil mená, takže snaha dokázať opak musí skončiť neúspechom. K tomu vydavateľ dodáva: „Po prečítaní tejto knihy už snáď nikto nebude trvať, že feldkurát Ibl bol v skutočnosti Jan Evagelista Eybl, že predobrazom nadporučíka Lukáša bol Rudolf Lukas, alebo že hajtmán Ságner byl vlastne Vincenc Sagner. Bude snáď navždy jasné, že Ibl, Lukáš a Ságner sú výtvary Jaroslava Haška.“

Po tomto závere môže vzniknúť otázka, či riešenie na prvý pohľad takej „podružnej“ témy, akou sa kniha dvojice autorov zaoberá (veď vydavateľ knihy to dokázal v stručnosti zhrnúť v troch riadkoch), si zasluhuje rozbor na stránkach vedeckého časopisu, a či výsledky výskumu zodpovedajú námahe vlozenej do bádateľského úsilia. Na obe tieto otázky treba odpovedať kladne. Už po metodologickej stránke práca prináša viacero zaujímavých postupov. A to od presvedčivého sklbenia širších historických súvislostí s naoko podružnými údajmi o jednotlivcoch figurujúcich či už v diele Jaroslava Haška alebo v skutočnom živote, cez zjavnú snahu autorov priblížiť dobovú atmosféru opieraním sa najmä o dobovú či najstaršiu literatúru a dobové citáty, až po nadväznosť jednotlivých častí práce. Neuspokojujú sa iba explicitným, lineárnym vykreslením svojho príbehu, ale zahusťujú text množstvom zistení, odbočiek, ktoré na prvý pohľad bezprostredne nesúvisia so základnou otázkou ich výskumu, ale po podrobnejšom pohľade mozaikovite zapadajú do zvolenej schémy, až vytvárajú celistvý obraz. Za kombinovaný induktívny a deduktívny postup pri odhaľovaní pravdy zvolený autormi by sa nemusel hanbiť ani profesionálny detektív.

Na koncipovaní knihy je do určitej miery cítiť predprípravu v súvislosti s vyššie uvede-
ným dvojväzbovým dielom o Švejkovi. Je napísaná kultivovaným jazykom, miestami s humorným a satirickým podtextom, tu a tam pripomínajúcim dokonca Haškov štýl. Pri čítaní knihy človeka nevdok napadne otázka, ako by vyzneli niektoré pasáže knihy v slovenskom preklade. Zvolený postup autorov pri skúmaní vytipovaných problémov a otázok vynárajúcich sa v súvislosti s témou je svojrázny, ale veľmi zaujímavý a vo viacerých smeroch podnetný. Kniha navyše poskytuje bežnému čitateľovi množstvo ťažko dostupných údajov o dobových vojenských reáliách. Je vybavená obrázkami, ktoré vhodným spôsobom ilustrujú dobovú atmosféru (vrátane fotografií protagonistov diela stotožňovaných s hrdinami Haškovej knihy). Titulky pod obrázkami komentujú nezvyčajne podrobným spôsobom a miestami pripomínajú akési encyklopedické heslá. Autorom by bolo možné vytknúť, že tu-tam zachádzajú do minucióznosti, alebo že v niektorých odkazoch pod čiarou chýbajú novšie tituly (napr. k osobe Radeckého, k popisu bitky pri Custozze, k niektorým vojenským akciám na srbskom, ruskom či talianskom fronte a pod.). Snáď aj zoznam literatúry mohol byť obohatený o niekoľko novších titulov (*Vojenské dějiny Československa (1526 – 1918)*, II. Praha 1986; Frankenberg, O.: *Václav Radecký z Radče*. Slovo k historii 22. Praha 1990; Herre, F.: *Radetzky. Najľudovejší poľný maršal c. k. monarchie a jeho pohnuté časy*. Bratislava 1998; Regele, O.: *Feldmarschall Radetzky. Leben, Leistung, Erbst.* Wien 1957; *Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918*, zv. V. *Die Bewaffnete Macht*. Wien 1987 a ď.), aj keď v zásade by

na obsahu publikácie nič nemenili. Na recenzovanej práci, ktorá je vybavená aj menným registrom, treba obzvlášť oceniť hĺbkový ponor do práce s materiálom a netradičné pracovné postupy pri snahe o získanie čo najobjektívnejšieho pohľadu na zvolenú tému.

Vojtech Dangl

SEDLÁČEK, Tomáš – PLACHÝ, Jiří. VYDRŽET! PAMĚTI GENERÁLA TOMÁŠE SEDLÁČKA. Praha : Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, 2008, 192 s.

Na prvý pohľad ťažko identifikovateľný knižný titul pamätí súčasného popredného veterána druhého odboja a komunistických perzekúcií gen. Tomáša Sedláčka vyvoláva automaticky otázku, prečo autori volili taký nezvyčajný názov knihy. Každý však, kto si spomínané memoáre prečíta, by sa veľmi ťažko našiel priliehavejší názov. Životné osudy gen. Sedláčka, rovnako ako životy podobne „postihnutých“ obdobím 2. svetovej vojny a komunistického režimu 50. rokov, podvedome nastolujú pre súčasníka otázku „*Ako to mohli zniesť?!*“ „*Ako mohli pretrpieť tolké strádanie a ponižovanie?!*“. A vzápätí sa ako jediná schodná cesta a vysvetlenie v mysli vynára práve názov týchto spomienok: „Vydržať“.

Možno to bolo dané dobou a výchovou medzivojnového obdobia, a možno to bolo práve prekonávanie bolesti, výdrž a sebadisciplína osvojená v pražskej sokolskej organizácii, ktorá v tomto viedenskom rodákovi (1918) sformovala vôľové a charakterové vlastnosti, ktoré mu pomohli prekonať nástrahy vojny i komunistického teroru a pritom nezakolísaf. Tomáš Sedláček zažil z 20. storočia (s výnimkou prvej vojny) všetky veľké dejinné zvraty, ktoré postihli české krajiny, resp. Československo – od mobilizácie v 1938, cez útek do exilu a vojenský život v Británii, boje s parabrigádou v ZSSR a v Povstaní, februárový prevrat v roku 1948 i neslávne známe komunistické lágre a väzenia, ale tiež „zamatovú revolúciu“.

Po maturite a základnej vojenskej službe bol v roku 1937 prijatý na Vojenskú akadémiu v Hraniciach na Morave. Po jej ukončení v lete 1938 nastúpil na vykonávanie služby v hodnosti poručíka delostrelectva ako veliteľ čaty 1. batérie 104. delostreleckého pluku v Hradci Králové, kde ho tiež zastihla mobilizácia. Po vytvorení Protektorátu Čechy a Morava pôsobil krátko na Okresnom úrade v Jilemnici. Začiatkom roku 1940, podobne ako časť jeho kamarátov z armády i z civilu už predtým, sa i Sedláček rozhodol odísť cez Slovensko a Balkán do exilového vojska vo Francúzsku. Po jeho páde pôsobil v čs. i britských delostreleckých jednotkách až do roku 1944, keď bol prevelený do Sovietskeho zväzu. Tu vo funkcii náčelníka štábu delostrelectva paradasantnej brigády 1. ČSAZ zažil počas Karpatsko-duklianskej operácie až skutočný krst „ohňom“. Z Dukly odletel na povstalecké územie, kde boli práve jednotky parabrigády nasadzované na najohrozenejšie úseky frontu. Zažil deprimujúce potlačenie Povstania a útek do hôr. V existenčne najvyhrotenejších podmienkach partizánskeho života prežil v slovenských horách celú ťažkú zimu 1944/1945. Po vojne, už ako major, najskôr na Vojenskej akadémii vyučoval bojovú zdatnosť. V rokoch 1946 – 1948 zasadol aj on do lavíc Vysokej školy válečnej v Prahe, aby od nasledujúceho roku opäť vyučoval, tentoraz tylovú taktiku na Vysokej vojenskej akadémii v Plzni. Vo februári 1951 si však kolesá komunistickej „spravodlivosti“ našli aj Tomáša Sedláčka. Začlenili ho do vyfabulovanej protištátnej skupiny „Irena“ a odsúdili na doživotie. Zakrátko zažil väčšinu zlopovestných politických väznic vo vtedajšom Československu (Pankrác, Valdice, Mírov, Leopoldov). Najdlhší čas strávil v uránovom tábore Bytíz na Příbramsku. V období uvoľňovania režimu bol za-

čiatkom 60. rokov prepustený. Až do dôchodku potom pracoval ako robotník a neskôr ako projektant. Až po páde komunistického režimu bol plne občiansky a služobne rehabilitovaný a postupne povýšený až do hodnosti generálporučíka vo výslužbe. V 90. rokoch minulého storočia sa angažoval pri navrátení na zodpovedajúce miesta v spoločnosti pre zahraničných vojakov – stal sa prvým ponovembrovým predsedom Československej obce legionárskej. Je nositeľom Radu T. G. Masaryka aj Radu M. R. Štefánika.

Už tento letný prierez dramatickými osudmi gen. Sedláčka poukazuje na jeho účasť pri mnohých významných udalostiach československých dejín 20. storočia a zodpovedá aj otázku, prečo je dobré prinášať verejnosti podobné memoárové životopisy vojenských osobností. A to o to viac, že pamäti T. Sedláčka majú, okrem historickej, aj svoju umeleckú hodnotu a sú nepochybne pútavo napísané. Historici a ostatní históriou „postihnúť“ jedinci určite ocenia i to, že Sedláčkove spomienky nie sú dobovo prikrášľované, nezjemňujú autorovo osobné vnímanie vtedajších udalostí a osobností. V tomto smere, aj keď to nie je vždy príjemné a historicky striktné objektívne, treba oceniť aj kritický prístup autora k posudzovaniu vývoja Slovenska a Slovákov v zlomových rokoch 2. svetovej vojny. Na s. 26, v kapitole opisujúcej štúdium na Vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave, je možné sa dočítať, že: *„Z těch 236 dělostřelců bylo asi 70 Slováků. Byly tam takové firmy jako Kočuš, Mičušík a Jozef Strcula, kteří v celkovém průměru obsadzovali poslední místa. Strcula za Slovenského štátu nejdřív, jako všichni Slováci, válčil proti Sovětům, pak povstal, stal se z neho velký komunista, a v padesátých letech z něj udělal generála. Ale jinak to byl úplný primitiv.“* Po nasledujúcom opise pre Československo smutných jesenných dní roku 1938 prichádza ďalšia percepcia Slovákov: *„Hned po vyhlášení „Slovenského štátu“ se radikálně změnilo chování slovenských poručíků. Okamžitě byli všichni pro „samostatnost.“ Bylo tam mezi nimi několik vyslovených šovinistů – jejich „mluvčím“ byl por. Pavlovič. Ti zblbli i ty ostatní, kteří snad měli trochu československé smýšlení a všichni dohromady se těšili na funkce, které v nové slovenské armádě získají... ze slovenských důstojníků mého ročníku odešel na Západ jediný – Karol Kukuča.... Mezi českými a slovenskými důstojníky v akademii probíhaly v té době někdy dost zuřivé hádky... Často přemýšlím o tom, jak by se asi Slováci chovali, kdybychom je my v nějaké těžké situaci opustili, tak jako to udělali oni nám.“* (s. 37) Ďalšiu veľkú časť týkajúcu sa Slovenska a Slovákov tvoria kapitoly *Na Slovensku (1944); Ve slovenských horách a Konec války*. Za pozornosť stoja najmä opisy strádania a prežívanie po potlačení Povstania, najmä pochod cez Chabenec. K tomuto prechodu sa tiež viaže Sedláčkova spomienka o Švermovom rečnení zmrznutým a premočeným vojacom k výročiu bolševickej revolúcie z roku 1917, ako aj výpovede ďalších vojakov o jeho smrti. Zaujímavé je tiež Sedláčkovo polemizovanie s pamätami veliteľa parabrigády plk. Prikryla, ktorý opisuje zostup brigády do oslobodeného Brezna *„jako strašidelný boj muže proti muži, ale ve skutečnosti to byla už jen horská túra“*.

Odhliadnuc od historicky interesantných opisov a vnímaní života v Protektoráte, v táboroch československej exilovej armády vo Francúzsku a Británii či krvavých bojov na Dukle, má kniha až nezvyčajný ľudský rozmer. Jej pútavosť je umocnená ako štýlom jazyka, najmä však rozsiahlejšími exkurzami do „každodennosti“ vojenského i osobného života v exile a neskôr v komunistickom režime (od trávenia voľného času a sokolského cvičenia v armáde až po zoznamovanie sa a rozchody so ženami). Čitateľ je tak vtáňovaný do vnútorného života pamätníka, prežíva s ním jeho trápenia a radosti na pozadí vojny, komunistických väzení a ponovembrovej verejnej angažovanosti.

Knih, vzhľadom na zdravotné problémy gen. Sedláčka vznikala v rokoch 2003 až 2008 prepisom z audiokaziet, na ktoré boli spomienky nahovorené. Na tomto mieste treba poďakovať obom autorom knihy – Tomášovi Sedláčkovi za zaujímavosť jeho spomienok a za

VOJENSKÁ HISTÓRIA

trpezlivosť, ktorou bol vybavený pri ich prerozprávání, a Jiřímu Plachému za celkové „dotiahnutie“ knihy do veľmi príjemne pôsobiacich memoárov, obohatených o desiatky kvalitných a jedinečných fotografií.

Marek Syrný

ANOTÁCIE, GLOSÝ

D'AMATO, Raffaele. *THE VARANGIAN GUARD 988 – 1453*. Oxford : Osprey Publishing, 2010. 48 s.

Britské vydavateľstvo Osprey dodalo na trh ďalšiu publikáciu v rámci edície Men-at-Arms, tentoraz od talianskeho historika Raffaela D'Amata, pojednávajúcu o bojovníkoch slávnej varjažskej gardy. Varjažská garda (grécky *Tagma ton Varangon*) bol elitný oddiel, ktorý vznikol v roku 988 v Konštantínopole za vlády cisára Bazilea II. Bulharobijcu. Gardu pôvodne tvorili severania, ktorí prišli do hlavného mesta Byzancie z Kyjevskej Rusi a nazývali ich Varjagmi. Neskôr sa však členmi gardy stávali aj bojovníci zo Škandinávie, Dánska i Anglicka. Varjažská garda sa od 11. storočia stala hlavným strážnym oddielom byzantských cisárov a pretrvala až do 15. storočia, no v tomto období plnila už len ceremoniálnu funkciu.

Publikácia Raffaele D'Amata je rozdelená na šesť hlavných kapitol, ktoré dopĺňa úvod, zoznam použitej literatúry a chronologický prehľad. Ako všetky knihy z tejto edičnej rady Osprey, aj anotovaná novinka obsahuje nádherné ilustrácie, o ktoré sa postaral taliansky umelec Giuseppe Rava. Vďaka nemu na ôsmich stranách obrazovej prílohy doslova ožívajú príslušníci varjažskej gardy. Pozitívne hodnotíme, že jednotlivé zobrazenia bojovníkov nie sú dielom len autorovej fantázie, ale sú podložené vyobrazeniami odevu a zbroje Varjagov z dobových kroník i rekonštrukciou bohatých archeologických nálezov, ktoré autor podrobne popisuje. V diele nájdeme niekoľko unikátnych fotografií predmetov týkajúcich sa výzbroje a výstroja Varjagov, ktoré pochádzajú z muzeálnych i súkromných zbierok. Čitateľ si môže prehliaďnúť nájdené sekery, oštepky, meče i pril-

by Varjagov pochádzajúce najmä z balkánskych nálezísk.

Prvá kapitola s názvom *History of the Guard* sa venuje histórii varjažskej gardy od 10. do 15. storočia. Autor poukazuje na význam a funkciu gardy v jednotlivých storočiach a zdôrazňuje najmä obdobie, keď bola garda dôležitým vojenským útvarom Byzancie. Spomína aj slávne bitky, ktorých sa Varjagovia zúčastnili, či už s pozitívnym alebo negatívnym výsledkom pre Byzantíncov (napr. Mantzikert, Dyrhachion, Berroé). V kapitole *Ethnic Composition* pojednáva o pôvode bojovníkov slúžiacich vo varjažskej garde. Porovnáva zloženie tohto útvaru v jeho začiatkoch, v dobách najväčšej slávy (11. – 12. stor.) i na sklonku existencie samotnej Byzantskej ríše. Veľa priestoru venuje najmä pôsobeniu žoldnierov z Anglicka a Dánska, ktorí tvorili jadro celej varjažskej gardy.

V tretej kapitole *Organization* si všíma rôzne skutočnosti súvisiace s činnosťou tohto oddielu, od veľkosti gardy, cez velenie, až po konkrétnu službu Varjagov pri strážení byzantských cisárov. Zdôrazňuje výsadné postavenie veliteľa gardy (s titulom *akolouthos*), ktorý mal na cisárskom dvore veľký vplyv a pri formálnych príležitostiach stál vždy neďaleko samotného panovníka. Spomína i niekoľkých konkrétnych veliteľov gardy a ich vystúpenie na bojovom poli. Uvádza, kde všade mohla garda slúžiť a popravuje zaužívanú domnienku, že bola len strážnym oddielom cisárov (spomína i pôsobenie v provinciách, v námorníctve, policajnú funkciu gardy a pod.) Tieto skutočnosti rozoberá ešte podrobnejšie v kapitole *Guard Service*. Snaží sa ponúknuť čitateľovi aj množstvo zaujímavostí zo života gardistov a pomáha si citovaním dobových autorov byzantskej proveniencie. Nevšedné sú najmä informácie o bežnom živote príslušníkov gardy mimo službu, ich ubytovaní, plate či reputácii.

Rozsahom najväčšia je kapitola *Equipment and Weapons*, v ktorej autor približuje výstroj a výzbroj Varjagov. Kapitola je vý-

razne doplnená fotografiami, ktoré výborne dokumentujú popisované zbrane bojovníkov. Najviac priestoru venuje D'Amato popisu mečov a bojových sekier, ako typických útočných zbraní Varjagov. V záverečnej krátkej kapitole s názvom *Clothing* predstavuje oblečenie príslušníkov gardy v službe i v civile. Pomáha si vyobrazeniami z dobových kroník, nástenných malieb i mozaík.

Anotovaná publikácia však obsahuje aj niekoľko chybných tvrdení, spomenieme aspoň niektoré. Nedostatky nachádzame najmä v chronológii, na s. 5 autor uvádza, že v roku 1025 slúžili konkrétne jednotky Byzantíncov na Sicílii, no tento ostrov bol vtedy ešte kompletne v rukách moslimských emirov. Zle datuje aj bitku pri Myriokefalone, ktorá sa odohrala 17. septembra 1176, nie 11., ako uviedol autor. Na strane 9 nevedno odkiaľ zobral údaj, že cisár Alexios Komnenos mal v bitke pri Dyrrhachiu 50 000 mužov, pričom reálne odhady súčasných byzantológov hovoria o maximálnom čísle 20 000 bojovníkov. Aj napriek uvedeným nedostatkom však má táto publikácia čitateľovi čo ponúknuť. Celkový dojem z nej je pozitívny, určite aj kvôli pútavej obrazovej prílohe a fotografiám unikátnych nálezov súvisiacich s problematikou varjažskej gardy.

M. Konečný

RUNCIMAN, Steven. *THE LOST CAPITAL OF BYZANTIUM. THE HISTORY OF MISTRA AND THE PELOPONNESE.* Cambridge : Harvard University Press 2009, 144 s.

Steven Runciman patrí k najuznávanejším britským historikom, zaoberajúcim sa dejinami Byzantskej ríše a križiackych výprav. Niektoré jeho diela môžeme zaradiť ku klenotom historickej spisby a sú nevyhnutnou súčasťou knižnice každého byzantológa. V roku 2009 sa vydavateľstvo Harvard University rozhodlo opätovne vydať Runcima-

novu publikáciu o byzantskej Mistre, ktorá po prvýkrát vyšla v roku 1980 vo vydavateľstve Thames and Hudson Ltd pod názvom *Mistra: Byzantine Capital of the Peloponnese*. Najnovšia verzia má okrem pozmeneného názvu a obálky aj rozšírenú obrazovú prílohu a predhovor od Johna Freelyho.

Hlavným zámerom vydavateľstva bolo priblížiť túto pútavú knihu o dejinách Mistry a Peloponézu ďalšej generácii čitateľov a podnietiť ich záujem o fascinujúci svet Byzancie za vlády poslednej dynastie Palaiologovcov. Steven Runciman je v tejto oblasti naslovovzatý odborník, ktorý publikoval niekoľko kníh a štúdií o Byzancii od nástupu Palaiologovcov na trón (1261) až po pád Konštantínopola (1453) a udalostiach s tým súvisiacich (pozri napríklad RUNCIMAN, Steven. *The Fall of Constantinople 1453.* Cambridge, 1965).

V recenzovanej publikácii sa Runciman primárne zaoberá dejinami Peloponézu, ako významnej súčasťou Byzantskej ríše v 13. až 15. storočí, ktorého hlavným centrom bolo mesto Mistra (dnes *Mystrás* v Grécku), ležiace neďaleko antickej Sparty. Autor rozdelil knihu na 12 kapitol, ktoré dopĺňa rodo-kmeň vládnucich byzantských dynastií Palaiologovcov a Kantakuzenovcov a takisto zoznam literatúry k téme. Samotný súpis literatúry je však pomerne stručný, autor doňho vôbec nezahrnul odborné štúdie a články publikované v byzantologických časopisoch. Druhé vydanie mohlo byť doplnené aj novšími prácami o dejinách Mistry a Peloponézu, keďže od prvého vydania knihy uplynulo už takmer tridsať rokov.

V prvej až ôsmej kapitole autor chronologicky približuje udalosti na Peloponézskom polostrove od čias antického Grécka až po zánik Morejského despotátu (oficiálny názov autonómneho byzantského štátu na Peloponéze) a koniec Byzantskej ríše. V deviatej až dvanástej kapitole sa Runciman zameriava na iné aspekty života na Peloponéze a snaží sa čitateľovi predstaviť Mistru ako rozvinuté a nádherné stredoveké mesto, kto-

ré bolo zároveň dôležitým kultúrnym centrom a domovom významných vzdelancov a filozofov. Takisto nevynecháva osud Peloponézu pod nadvládou osmanských Turkov, ktorí ho takmer nepretržite spravovali až do 19. storočia.

Chronologický prehľad dejín Peloponézu začína Runciman hneď úvodnou kapitolou s názvom *The Vale of Sparta*. Geograficky predstavuje spomínaný región a sústreďuje sa najmä na oblasť, kde v staroveku existoval jeden z najslávnejších gréckych štátov – Sparta. Opisuje dejiny Sparty od čias, keď bola na výslni, cez pričlenenie k Rímskej ríši až po zničenie Vizigótmami a obsadzovanie slovanskými kmeňmi. Keďže Runciman túto lokalitu niekoľkokrát osobne navštívil, sú jeho popisy veľmi presné a čitateľ si môže opisovaný región veľmi dobre predstaviť.

V druhej kapitole (*The Coming of the Franks*) autor plynule prechádza do čias križiackych výprav a podrobne sa pristavuje najmä pri štvrtej výprave, ktorá v roku 1204 skončila vyplienením Konštantínopola. Po tejto udalosti si veľkú časť územia Byzancie medzi sebou rozdelili Francúzi a Benátčania, pričom Peloponéz (v stredoveku nazývaný aj Morea) pripadol francúzskym šľachticom Williamovi a Geoffreyovi de Villehardouin. Runciman popisuje obdobie vlády týchto francúzskych šľachticov na Peloponéze a ich boje s Byzantíncami, ale i Benátčanmi, ktorým sa podarilo získať dva dôležité prístavy – Koron a Modon.

V tretej kapitole (*The Foundation of Mistra*) sa autor zamerá na samotné založenie Mistry, z ktorej sa neskôr stalo centrum Peloponézu. Vysvetľuje, prečo došlo k založeniu Mistry neďaleko miesta existencie starovekej Sparty a zobrazuje prvé roky pôsobenia Williama II. de Villehardouina v Mistre. Samotní Francúzi v nej však dlho nevládli, pretože v roku 1261 sa Byzantínci opäť zmocnili Konštantínopolu a ďalších území, ktoré mali vyše polstoročie v rukách križiaci a Benátčania. Michael VIII. Palaiologos obnovil Byzantskú ríšu a v roku 1262 prišli je-

ho oddiely aj do Mistry. O tom už pojednáva štvrtá kapitola s názvom *The Return of the Greeks*. Obsadiť celú Moreu však nebolo jednoduché a Byzantínci museli zviať s Francúzmi tvrdé boje. Runciman sa v tejto kapitole podrobne venuje aj tomu, ako vnímal byzantskú reconquistu západný svet. Zaoberá sa myšlienkou, že Byzancii reálne hrozila ďalšia križiacka výprava pod vedením Karola z Anjou, ktorá sa však naštastie pre nich nerealizovala kvôli vypuknutiu veľkého povstania na Sicílii. Runciman si kladie rečnícku otázku, či by mala Byzancia dostať sil na odvrátenie križiackej hrozby a či by sa jej táto výprava nestala osudnou.

V ďalších kapitolách autor popisuje význam Morey a Mistry pod vládou byzantských guvernérov titulovaných ako despotov. V roku 1349 cisár Ján VI. Kantakuzenos udelil svojmu synovi Manuelovi titul Morejského despota, ktorého sídelným mestom sa stala Mistra. Morejský despotát sa stal čoskoro autonómnou oblasťou Byzantskej ríše a v podstate nezávislou od centrálnej vlády v Konštantínopole. Runciman podrobne vykresľuje vládu prvého despota Manuela, ktorý urobil viacero opatrení, aby sa Morea mohla úspešne brániť proti nárokom Benátčanov i osmanských Turkov.

Najväčšou hrozbou pre existenciu Morejského despotátu, ale i celej Byzantskej ríše boli práve Turci, ktorí od polovice 14. storočia začali zaberáť aj európske územia ríše a rýchlo postupovali na Balkán i do centrálneho Grécka. Ich invázii musel čeliť aj despot Theodor, o čom autor pojednáva v šiestej kapitole. Turci niekoľkokrát vpadli na Peloponéz cez Korintskú šíju, vyplienili krajinu a s veľkou korisťou odtiahli späť. V siedmej kapitole (*The Despot Theodore II*) autor zobrazuje nielen panovanie Theodora II., ale podrobne popisuje aj jeho otca, byzantského cisára Manuela II. Palaiologa. Približuje Manuelovu cestu po západných krajinách a jeho obrovskú snahu zachrániť ríšu pred dobytím Turkami. Zložitá situácia bola aj v Morejskom despotáte, kde po roku 1432

vládli bratia Theodor II., Tomáš a Konštantín, čo oslabovalo jednotu štátu a znižovalo jeho obranyschopnosť.

Zánikom Byzantskej ríše a Morejského despotátu sa Runciman zaoberá v ôsmej kapitole s názvom *The Last Despots*. Podrobne predstavuje posledného byzantského cisára Konštantína XI., ktorý sa ujal vlády v roku 1449 a dovtedy pôsobil ako jeden z despotov na Morey. Konštantín bol za byzantského cisára korunovaný v Mistre, čo bolo najväčšou udalosťou v dejinách tohto mesta. Samotnému dobytíu Konštantínopolu Turkami v roku 1453 sa autor venuje len veľmi málo, čo je možnou chybou, keďže tieto prelomové udalosti bezprostredne súviseli s následným postupom Turkov na Peloponéz. K samotnému dobytíu Mistry došlo v roku 1460 a Trapezuntské cisárstvo (samostatné byzantské cisárstvo pod vládou Komnénovcov, nachádzajúce sa na pobreží Čierneho mora v dnešnom východnom Turecku) padlo o rok neskôr. Tým sa definitívne uzavrela tisícročná kapitola existencie Byzantskej ríše.

V deviatej kapitole (*The City of Mistra*) autor podáva obraz Mistry ako hlavného mesta Morejského despotátu. Keďže Runciman Mistru niekoľkokrát navštívil, jeho popis je veľmi detailný a presný. Nevynecháva najznámejšie cirkevné i svetské pamiatky, medzi ktoré patria najmä palác despotov a kostol Sv. Demetria a kostol Hodeghetria. Nemenej zaujímavou je desiatka kapitola s názvom *The Philosophers of Mistra*. V nej Runciman začína všeobecne stavom školstva a vzdelanosti v neskorej Byzancii a spomína známych filozofov a vzdelancov. Jednoznačne najslávnejším filozofom pôsobiacim v Mistre bol Georgios Gemisthos Plethon, ktorého životopis nám autor predkladá. Zdôrazňuje nielen jeho filozofické spisy, ale aj politické názory, či pôsobenie na Ferraro-Florentskom koncile v rokoch 1438 – 1439.

Záverečné dve kapitoly sú opisom osudov Peloponézu a Mistry po páde Byzancie, keď o toto územie súperili Benáťčania a osman-

skí Turci. Hoci Mistru obsadili Turci (v paláci despotov sídlil turecký paša), niekoľko prístavných miest ostalo v rukách Benátok (Koron, Modon, Nauplia). V rozmedzí rokov 1690 – 1714 sa situácia obrátila, celý Peloponéz naopak ovládali Benáťčania a Turci sa z týchto území stiahli. Vojny medzi nimi však pokračovali aj v 18. storočí a Runciman ich veľmi zasvätené popisuje. Nevynecháva ani boj Grékov za nezávislosť v 19. storočí a nakoniec definitívny odchod Turkov z tejto oblasti. So smútkom opisuje zničenie Mistry tureckými vojakmi, ktoré bolo také masívne, že ju už nebolo možné obnoviť v plnom rozsahu.

Publikácia *The Lost Capital of Byzantium* je vhodne doplnená aj mapkami Peloponézu a samotnej Mistry. V obrazovej prílohe čitateľ nájde fotografie i kresby najznámejších architektonických pamiatok Mistry a niekoľko pohľadov na Mistru a jej okolie zo súčasnosti. Túto publikáciu Stevena Runcimana odporúčame do pozornosti nielen historikom, ale aj čitateľom, ktorých zaujímajú grécke dejiny a uvažujú o návšteve historických pamiatok Peloponézu, Mistru nevynechávajú.

M. Konečný

ČEMANOVÁ, Mária. *OFÚKANÉ RECEPTY STARÝCH MATERÍ Z KALIŠŤA, PODKONÍC A OKOLIA...* Banská Bystrica : Dali-BB 2009, 52 s.

Autorka tejto zaujímavej a netradičnej publikácie Mária Čemanová je dlhoročnou pracovníčkou archívu Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici. K obidvom obciam uvedeným v názve publikácie ju viažu silné rodinné väzby. Ako sama uvádza, jej prastarý otec Karol Komora sa stal obeťou tragických udalostí v obci Kalište v marci 1945. Kniha obsahuje okrem kuchárskych receptov z tohto regiónu, ktoré určite potešia všetkých kulinárov, aj množstvo ďalšieho zaujímavého materiálu, kto-

rý zas dokážu využiť a spracovať aj historici, etnológovia, jazykovedci... Konkrétne, vychádzajúc z vlastnej empirie, tu autorka publikovala spôsoby stolovania a prípravy jedál v tomto regióne, ale aj spôsoby obživy, hospodárenia i zábavy tamojších dedičanov. V texte na dokreslenie regiónu používa množstvo nárečových slov, ktoré v závere vysvetľuje v podobe slovníčka. Hlavnú pozornosť však venuje receptom na prípravu tradičných jedál, ktoré boli v sledovanom vrchárskom prostredí pripravované. Hlavný význam tejto práce je teda v sústredení zaujímavého materiálu, ktorý rozširuje informácie o historickom Kališti a aj o príľahom regióne. Je evidentné, že autorka má k problematike pozitívny vzťah a dobre sa v nej orientuje. Obec Kalište je na Slovensku spájaná predovšetkým s udalosťami na konci 2. svetovej vojny. Práca však prináša do istej miery iný pohľad na túto obec, kde pred touto katastrofou žili konkrétni ľudia majúci svoje radosti i starosti.

P. Chorvát

BRIX, Josef. ČERNÉ BRIGÁDY. MILICE ITALSKÝCH FAŠISTŮ 1944 – 45.

[miesto vydania neudané] : Libro nero, 2010, 109 s.

Dejinám Talianskej sociálnej republiky (Republiky Salo) z rokov 1943 – 1945 venovala slovenská a česká historická spisba doposiaľ minimum priestoru. O vyplnenie tejto medzery sa svojou útlou publikáciou pokúsil Josef Brix. Pozornosť v nej zamerával na históriu Čiernych brigád, ktoré patrili v záverečnej fáze druhej svetovej vojny k najmarkantnejším symbolom obnoveného Mussoliniho štátu na severe Apeninského polostrova.

V úvodnej kapitole načrtáva príčiny ich vzniku, okolnosti, za akých sa formovali a základné kompetencie, ktorými boli poverené. Na základe výsledkov rokovaní fašistických predákov počas veronského kon-

gresu pripadla Čiernym brigádám úloha bojovať proti rozmáhajúcemu sa partizánskemu hnutiu a proti komunistom. Sekundárne mali vykonávať i niektoré právomoci policajných zložiek (zatykanie osôb, rekvirácia majetku). Činnosť brigád mala smerovať k zastaveniu vnútorného rozvratu Republiky Salo a potlačeniu domáceho rezistentného hnutia. Hoci mali tieto jednotky vojenský charakter, personálne boli vytvárané spomedzi členov fašistickej strany, čo narážalo na nesúhlas zástupcov armádnych kruhov na čele s generálom Rodolfom Grazianim, ktorí presadzovali koncept úplnej apolitickosti ozbrojených zložiek štátu. Ako však ukázal vývoj, táto myšlienka bola radikálne zamietnutá. Po presvedčení Mussoliniho zo strany neskoršieho hlavného veliteľa Čiernych brigád Alessandra Pavoliniho Duceho mystická idea vytvorenia zborov na život a na smrť oddaných fašistickému režimu nadchla, a preto jej dal napokon zelenú.

Ich počiatkom a pôsobením v rokoch 1944 – 1945 J. Brix venoval druhú kapitolu pod názvom *Historie jednotek*. Autor tu popisuje proces kreovania prvých brigád a na príklade niektorých i bojovú taktiku a priebeh operácií, do ktorých boli nasadené. Výraznejšie aktivity začali Pavoliniho jednotky vyvíjať od prvej polovice roku 1944, kedy sa partizánske hnutie na území Republiky Salo rozšírilo natoľko, že v rukách režimu zostalo len niekoľko mestských centier. V talianskej spoločnosti, podľa Brixa, došlo k diverzifikácii na dva hlavné, ideologicky nezmieriteľné tábory – profašistický a prokomunistický. Práve voči tomu druhému bola namierená činnosť Čiernych brigád, ktoré napriek vnútorným treniciam medzi regionálnymi zbormi stmeloval zásadný antibolševizmus. O brutalite proti komunistickým partizánom svedčí viacero konkrétnych akcií (boj o Bolognu, útok na Novellaru a Trino, likvidácia partizánskej republiky Montefiorino, atď.), ktorých priebeh autor podrobne popisuje. Ako Brix píše, jedným zo špecifik týchto bojov bola skutoč-

nosť, že žiadna z proti sebe bojujúcich strán nemala vo zvyku vydržovať zajatcov a svojich protivníkov v lepšom prípade na mieste strieľala. Krutosť čiernobrigadistov pocítili na vlastnej koži i osoby spolupracujúce s odbojom. Nezriedkavým trestom bolo vypálenie celých obcí a vyvraždenie všetkých obyvateľov, ktorých upodozrievali z podpory partizánov. Fanatizmus niektorých oddielov Čiernych brigád pôsobí v mnohých prípadoch až šokujúco. Jednotky organizácie pod Pavoliniho velením zostali Mussoliniho oporou aj v čase, keď fašistický režim prežíval posledné dni svojej existencie. O činnosti niektorých z nich sa čitateľ dozvie v záverečnej časti kapitoly.

V tretej kapitole *Struktúra brigády* podáva autor stručný prehľad vnútornej štruktúry a teritoriálnej organizácie Čiernych brigád. V období rokov 1944 – 1945 pôsobili celkovo tri typy: mobilná, územná posádková a výcviková brigáda. Ich najvyšším veliteľom bol formálne ustanovený Benito Mussolini, fakticky ich však viedol spomínaný Alessandro Pavolini. Podľa uvedeného stavu z roku 1944 disponoval celkovo 41 čiernymi brigádami a ďalšími 8 mobilnými zoskupeniami. Brigády boli pomenúvané podľa významných osobností fašistického hnutia, pričom hierarchicky sa členili podľa zaužívaného armádneho vzoru. Ich početný stav kolísal v škále od 100 do 2 000 mužov. Ako sa možno domnievať z prezentovaných štatistik, reálna bojaskopnosť jednotiek však nebola príliš veľká – viaceré brigády totiž trpeli akútnym nedostatkom výzbroje. Tak napríklad početne najsilnejší oddiel „Aldo Resega“ z Milána s dvoma tisíckami príslušníkov disponoval len 500 puškami, 50 automatickými zbraňami, 10 ľahkými a 2 ťažkými guľometmi. Z hľadiska organizačnej štruktúry je zaujímavé, že príslušníci brigád vôbec nepoužívali vojenské hodnosti a vzájomne sa titulovali všeobecným termínom „camerata“. Za službu, ktorú vykonávali buď trvalo alebo príležitostne, poberali žold závislý od toho, či mal dotýčný brigadista rodinu alebo nie.

V ďalšej kapitole pod názvom *Osobnosti*, ktorá má viac-menej už len doplnkový charakter, Brix v krátkosti načrtáva životné osudy najznámejších postáv Čiernych brigád – Alessandra Pavoliniho, Francý Babier a Giulia Bedeschiho. V nasledujúcej stati *Černé brigády ve filmu* upozorňuje na umelecké stvárnenie pertraktovanej témy v troch snímkach rozličného žánru a zamerania (komédia, komunistická propaganda, realistické poňatie). Kapitola *2010* je poslednou textovou časťou knihy, kde autor glosuje aktuálne prístupy k pôsobeniu Čiernych brigád v Taliansku. Skromnú publikáciu dovtára i pomerne bohatá obrazová príloha.

Na záver treba oceniť fakt, že dielo J. Brixa českým a slovenským čitateľom vôbec po prvýkrát v zhustenej podobe predstiera vcelku objektívny pohľad na vojensko-historickú problematiku, ktorá je v našich končinách prakticky neznáma. Z publikácie však popri pozitívach cítiť viaceré nedostatky – najmä istú nekonceptnosť, ťažkopádnu štylizáciu textu, ako aj chýbajúci poznámkový aparát či aspoň zoznam použitej literatúry.

A. Hruboň

ČAMBALA, L. MOJE DRUHÁ SVĚTOVÁ VÁLKA. Vzpomínky příslušníka československé zahraniční armády ve Francii a Velké Británii. Brno : Moravské zemské muzeum, 2008, 122 s.

Na vydanie pripravili editori PhDr. Jan Břečka a PhDr. Jiří Mikulka.

Kniha opisuje osud Ludvíka Čambalu (*6.10.1923), rodáka z Uhorskej Skalice (Skalica, okres Senica) v priebehu 2. svetovej vojny. Po skončení povinnej školskej dochádzky sa začal učiť za predavača. Bol vlastenecky vychovaný, nezmieril sa s rozbitím Československa, preto s priateľom Jaroslavom Klemešom 14. februára 1940 začal svoju púť a šiel sa biť za slobodu svojej vlasti.

Jeho cesta viedla vlakom z Kútov do Tr-

navy a Nitry, odtiaľ pešo do Šurian a Nových Zámkov (vtedy okupovaných Maďarskom) pomocou spojok a vlakom do Budapešti a Nagykanisze, ďalej pešo na juhoslovenské hranice, potom už vlakom do Záhrebu a Belehradu, cez Grécko, Turecko, Sýriu do Bejrútu v Libanone, kde prišiel v apríli už ako príslušník Cudzineckej légie. Po desiatich dňoch nastúpil na zaoceánsku loď *Patria*, odplával do egyptskej Alexandrie, o pár dní zakotvil v Alžírsku a neskôr priplával do Marseille. Tu ho čakal odvod do Čs. armády (je nutné zdôrazniť, že vtedy ešte nemal 17 rokov) a po ňom transport cez Nîmes do cieľa cesty Agde. Cesta z domova sem trvala 2,5 mesiaca. Dostali pestré uniformy a pušky a stal sa príslušníkom spojovacej čaty veliteľskej roty 2. pešieho pluku. V jeho radoch sa zúčastnil bojov proti postupujúcim vojskám Wehrmachtu. Už 6. júna odišli cez Avignon, Lyon, Dijon a údolím rieky Rhône na front. Po mnohých ústupových bojoch a celkovom chaose, v ktorom sa Francúzsko ocitlo, prišli do Narbornu, odkiaľ ich kamióny odviezli do stredomorského prístavu Sète, kde nastúpili na parník *Rod el Farag*, ktorý sa 27.6. odrazil od brehu a o 3 dni pristál v Gibraltári.

Po zostavení konvoja 23 lodí (v ňom bol aj parník *Rod el Farag*) tento odplával a po 9 dňoch plavby pristál v Liverpoole, odkiaľ ich vlak dopravil na malú stanicu, z ktorej prešli pešo do stanového tábora v Cholmondeley Parku. Tu bola 12. 8. zriadená 1. čs. zmiešaná brigáda, v ktorej bol zaradený do spojovacej čaty veliteľskej roty 2. pešieho práporu. Dostali nové poľné uniformy „battledressy“, zbrane a prebiehal výcvik. V polovici októbra 1940 bol 2. peší prápor premiestnený na nové pôsobisko do zámku Walton Hall. V júni 1941 nastúpil do parašutistického kurzu na letisku Ringway pri Manchestri a po jeho absolvovaní sa po 10 dňoch vrátil späť do posádky a bol povýšený na slobodníka. Prihlásil sa k letectvu, ale ho nepustili, pretože nebol vyučený v „čiernom“ remesle. Do školy na získanie maturity sa nedo-

stal, tú si urobil až v roku 1962 v Brne. Začiatkom mája 1942 sa brigáda presunula do južného Anglicka na obranu pobrežia do priestoru Yeovil-Ilminster, veliteľstvo 2. práporu ku Colytonu. Bol sklamaný, že ho neprijali do Zvláštnej skupiny D pri II. odbore MNO v Londýne. Koncom augusta 1942 sa brigáda presunula na východ Albionu do prístavu Lowestoft v grófstve Suffolk na obranu pobrežia. Tu prišiel o priateľa J. Klemeša, ktorý odišiel na výcvik k Zvláštnej skupine D do Londýna (neskoršieho člena výsadku PALATINUM-PEWTER vysadeného vo februári 1945 pri Nasavrkoch v Protektoráte Čechy a Morava) a stretli sa až na prehliadke v Prahe v máji 1945. Ďalej absolvoval motocyklový kurz a intenzívny kurz angličtiny. Koncom februára 1943 nastalo opäť sťahovanie na juh, a to do Dovercourtu v grófstve Essex, kde pôsobil ako motospojka medzi veliteľstvami práporu a brigády. Koncom apríla 1943 bol v skupine 60 vojakov odoslaný do SATC (Special assault training center – špeciálne bojové výcvikové stredisko) do Fort Williams v Škótsku (tu sa cvičili špeciálne jednotky commandos), kde za 5 týždňov absolvoval assault course – kurz útočného boja – pripravoval na prípadné nasadenie ako parašutista do okupovanej vlasti.

Po príchode 200. čs. ľahkého protiletadlového pluku – Východného sa začala reorganizovať 1. čs. zmiešaná brigáda, respektíve tvoriť Československá samostatná obrnená brigáda v Ketteringu, veliteľstvo 2. tankového práporu bolo v Deene Hall, s prípravou na nasadenie do bojov na kontinente. Absolvoval vodičský kurz na tanku Crusader a kurz veliteľskej čaty. V máji sa brigáda presunula do Kelso-Duns v Škótsku na taktický výcvik a v auguste zasa, ale bez tankov, do Bridlingtonu na pobrežie Anglicka, kde prišiel rozkaz na presun do tábora A-17 blízko prístavu Portsmouth k nalodeniu do Francúzska. Veliteľská čata 2. tankového práporu dostala 4 stredné tanky Cromwell, kde robil radistu-nabíjača. 31. augusta sa nalodi-

li a nasledujúci deň vylodili na pláži blízko prístavu Arramanches.

Po 4 rokoch a 2 mesiacoch bol opäť vo Francúzsku. Brigáda sa vylodila, presunula do priestoru Falaise a potom k prístavu Dankerque, tu obsadili pozície, 2. prápor zaujal miesto v Ghyselde. Stal sa veliteľom tanku a bol povýšený na čatára. Od októbra 1944 do mája 1945 trvalo obliehanie dvannásttisícovej nemeckej posádky a podnikali sa útoky na prístav. Zúčastnil sa 3 bojových akcií, pri jednej z nich bol zničený jeho tank. Tu zotrvali až do konca vojny, keď 9. mája podpísal viceadmirál Friedrich Frisius kapituláciu nemeckej posádky. Vojna sa skončila.

Cesta domov sa začala 12. mája. Čata šla po ceste do Saint Omeru, kde tanky naložili na kanadské transportéry (podvalníky) a konvoj šiel po trase Lille – Štrasburg – Luxemburg – Čáchy – Kolín – Würzburg – Bayreuth – Rozvadov, kde večer 19.5. zišli z transportérov a po vlastnej osi išli cez Plzeň – Klatovy do obce Chanovice. Dňa 30. mája sa celá brigáda v Prahe zúčastnila na slávnostnej prehliadke.

Koncom októbra 1945 odišiel z armády a nastúpil v Prahe na letisku ako telegrafista riadenia civilnej leteckej prevádzky, v roku 1955 sa presťahoval do Brna, kde pracoval ako letecký dispečer a inštruktor až do roku 1981.

Za účasť v čs. zahraničnom odboji behom 2. svetovej vojny dostal Československý vojnový kríž 1939, Čs. medailu Za chrabrosť pred nepriateľom, Čs. vojenskú medailu Za zásluhy II. stupňa, Čs. vojenskú pamätnú medailu so štítkami F-VB, francúzsky Croix de Guerre a britské vyznamenania Defence medal a 1939-1945 Star. V roku 1998 bol Ludvík Čambala mimoriadne povýšený do hodnosti poručíka vo výslužbe.

Osobitosť knihy spočíva v tom, že bola vydaná len v 400 výtlačkoch a nie je v bežnej distribúcii. Jej slávnostný krst sa konal vo štvrtok 18. septembra 2008 za účasti auto-

ra a jeho priateľa Jaroslava Klemeša – jedného z dvoch doteraz žijúcich priamych účastníkov parašutistických výsadek z Veľkej Británie v priebehu 2. svetovej vojny. Žiaľ, v piatok 24. októbra 2008 Ludvík Čambala krátko po svojich 85. narodeninách zomrel vo Vojenskej nemocnici v Brne.

Dňa 6. novembra 2008 sa v Skalici uskutočnil odborný seminár k 90. výročiu vzniku ČSR a 90. výročiu vzniku Čs. légii Skalica 1918, ktorý otvoril riaditeľ VHÚ Bratislava pplk. Mgr. M. Čaplovič, PhD., a krst knihy L. Čambala *Moje druhá svetová válka*, ktorej krstným otcom bol pplk. v. v. Jaroslav Klemeš.

PhDr. Jan Břečka je historik, pracovník historického oddelenia Moravského zemského múzea v Brne. Zameriava sa na domáci a zahraničný odboj v rokoch 1914 – 1920 a 1939 – 1945, na regionálne dejiny miest a obcí po roku 1945 a udalosti 21. augusta 1968 a v roku 1969 v Brne.

Knižku vo forme spomienok, prirodzene skromne, bez pátosu, dopĺňa 69 rôznych fotografií, ktoré zapožičali: L. Čambala, T. Jambor, ZM Skalica, MM Hořice, MZM Brno, V. Rejda a J. Břečka. Kniha upúta nielen záujemcov o históriu československého odboja počas 2. svetovej vojny, ale aj širšiu čitateľskú obec. Každý úsek činnosti autora „v jeho vojne“ je vyplnený zážitkami, príhodami, udalosťami, v každej posádke mal novú priateľku... V prílohe 1 je kalendár cesty zo Skalice do Agde, v prílohe 2 zasa krátke „medailóniky“ spolubojovníkov spojovacej čaty 2. pešieho práporu vo Veľkej Británii.

E. Jančo

JANEČEK, P. ČERNÁ SANITKA: DRUHÁ ŽEŇ PÉRÁK, UKRADENÁ LEDVINA A JINÉ POVĚSTI. Praha : Nakladatelství Plot 2007, 335 s.

Mimoriadny čitateľský úspech prvej publikácie českého etnológa Petra Janečka o sú-

časných povestiach a fámach v Českej republike (*Černá sanitka a jiné děsivé příběhy. Současné pověsti a fámy v České republice*. Praha 2006) inšpiroval tohto autora k vydaniu jej ďalších dvoch pokračovaní. V roku 2007 tak vyšla citovaná práca zameriavajúca sa na niektoré ďalšie tematické okruhy slovesného folklóru, ktoré sa nedostali do prvej knihy, respektíve jej obsah výrazne rozširujú. V trinástich kapitolách autor prináša 174 mestských povestí a fám rozšírených najmä v Českej republike, ale nielen tam. Podobne ako pri prvej knihe autorovi nešlo len o publikovanie tohto pozoruhodného slovesného materiálu, ale aj o jeho podrobnú analýzu. Takmer každá publikovaná mestská povesť je autorom podrobne interpretovaná. Širšie syntetické zhrnutie je prítomné aj na záver každej kapitoly. Príbehy, ktoré sa vašim známym určite nestali, napriek tomu, že sú interpretované ako skutočné, sú neoddeliteľnou súčasťou aj nášho sveta a nestrácajú na svojej atraktivite. Tak tomu bolo aj v histórii, dokonca v oveľa väčšej miere. Z hlavných tematických okruhov, reprezentovaných názvami kapitol udelených autorom, môžeme spomenúť napríklad *Desivé nešťastia a trápne omyly, Legendy našich ciest, Študentský folklór, Detský folklór, Prízraky a nacisti*. Pri posledne menovanej kapitole sa môžeme bližšie pristaviť, nakoľko materiál v nej obsiahnutý je zaujímavý aj pre vojenskú históriu. Môžeme v tejto súvislosti uviesť, že vojenské prostredie vďaka svojej relatívnej izolovanosti bolo vždy vhodnou platformou pre šírenie rôznych povestí a fám. Dokonca aj autor tejto anotácie sa s viacerými takýmito povestami stretol počas svojej vojenskej služby. V našom prípade išlo napríklad o povesti týkajúce sa krvavých prepádov muničných skladov na Slovensku, stretnutia s podozrivými individualmi počas výkonu strážnej služby či povestí, resp. fám o blízkom bojovom nasadení nebojovej jednotky vojakov základnej vojenskej služby v Afganistane. Ďalej môžeme spomenúť, že rôzne mestské poves-

ti a fámy sa pritom rýchlo šíria aj v období vojnových konfliktov a dotýkajú sa aj civilného sektoru. V napätej a neistej atmosfére plnia do istej miery funkciu akéhosi katalyzátora. Vzhľadom na spomínanú kapitolu *Prízraky a nacisti* sa tu autor okrem iného, na príklade siedmich mestských povestí, bližšie venuje fenoménu mestského fantóma Protektorátu Čechy a Morava, známeho pod názvom „Pérák“. Išlo o démonickú bytosť so strunami na nohách, ktoré jej umožňovali obdivuhodné skoky, a teda bezpečný únik pred prenasledovateľmi. „Pérák“ sa koncom 2. svetovej vojny „vyskytoval“ hlavne v Prahe. Činnosť tohto fantóma potvrdzovali aj zanechané nápisy typu: „*Pérák byl tady*“. Hoci spočiatku mala táto démonická bytosť k okoliu pomerne irelevantný vzťah, v neskorších verziách mestských povestí sa z neho stáva aktívny bojovník proti nacistom na území Protektorátu. Okrem povestí o Pérákoví sú v tejto kapitole prítomné i dve zaujímavé mestské povesti týkajúce sa tajomného fantóma Bratislavy z posledných vojnových rokov menom „Fosforák“ alebo „Fosforkostra“. Autor túto bytosť charakterizuje ako postavu zahalenú v čiernom plášti, pod ktorým mala na čiernom trikote fosforom namaľovanú ľudskú kostru. „Fosforák“ údajne znepokojoval najmä obyvateľov Starého mesta, mal sa vyskytovať v priestore dnešných ulíc Klemensova, Gröslingova a Jakubovo námestie. Šok zo stretnutia s nič netušiacimi ľuďmi mal „Fosforák“ využívať na krádeže šperkov, drahých kožušín a iných cenností. Tento moment, ako aj sám autor konštatuje, môže mestskej povesti o „Fosforákoví“ dodať určité racionálne jadro. Po pomerne komplikovanej akcii, na ktorej sa údajne podieľala polícia i armáda, bol „Fosforák“ vrah zadržaný. Problém interakcie mestských povestí a vojenského, resp. vojnového prostredia, však nie je autorom zúžený len na povesti o uvedených fantastických bytostiach a prekračuje aj rámec kapitoly. Môžeme ešte raz zdôrazniť, že význam tejto práce nespočíva len v publiko-

vaní mestských pověstí, ale hlavne v ich interpretácii. Pre vojenskú historiografiu majú nesporný význam informácie o vzniku a šírení rôznych foriem slovesného folklóru viažucich sa na vojenské prostredie a na vojnové konflikty. Publikovanie a hĺbková analýza viacerých týchto povestí vhodne doplná, resp. rozširuje vojenské dejiny o ich ľudský aspekt. Aj táto publikácia Petra Janečka preto má jednoznačný význam vzhľadom na tak akcentované interdisciplinárne vzťahy. Navyše je vybavená bohatou bibliografiou. Cyklus venovaný mestským povestiam a fámam autor predbežne uzavrel svojou treťou publikáciou s názvom *Černá sanitka: Třikrát a dost Mytologie pro 21. století*, ktorá vyšla v roku 2008.

P. Chorvát

MACH, Alexander. *Z ĎALEKÝCH CIEST.* Fragmenty z memoárov, Edícia slovenských dejín dvadsiateho storočia. Martin : Matica slovenská 2008, 368 s.

Na začiatku diela autor cituje: „*Vrátil som sa z ďalekých ciest. Niektoré z nich mali byť posledné. Prešiel som ich celé po samé hranice a ešte nejaký krok za ne. Myslím, že viem niečo o tom, čo je na druhej strane.*“

„Šaňo“ Mach je jedna z najzaujímavejších a najkontroverznejších postáv slovenskej histórie. Kniha *Z ďalekých ciest* sú memoáre novinára, politika i väzňa, ktoré väčšinou skoncipoval po prepustení z väzenia, v ktorom strávil 23 rokov. Písal ich jednak z vnútornej potreby, ale aj ako odpoveď na výzvu priateľov a príbuzných a na ich naliehanie. Sú napísané vycibreným štýlom novinára a textu nechýba napätie. Keby to nebola časť našich dejín, dejín Slovenska, ale fantázia, tak môžeme povedať, že je to výborný politický triler.

A. Mach v knihe doteraz nepublikovaných pamätí rekapituluje zážitky, skúsenosti a postrehy svojho dramatického života. Ide zväčša o písomnosti, ktoré mu ukradla ŠtB

(tvrdila, že ich spálila) a ktoré boli uložené na Federálnom ministerstve vnútra ČSFR, neskôr prevedené na MV ČR v Prahe, ktoré ich predisponovalo na Slovensko. Po ich sprístupnení boli roztriedené, skompletizované a obohatené fotodokumentáciou. Spomienky sú cenným príspevkom k hlbšiemu poznaniu slovenskej politiky v prvej polovici 20. storočia.

Alexander Mach, pseudonym Alexander Mach Mederský (*11.11.1902, Slovenský Meder (dnes Palárikovo) – † 15.10.1980, Bratislava) bol slovenský ľudácky politik a novinár. Vyštudoval teológiu v Ostrihomme a Trnave, ale knazom sa nestal. Od roku 1922 bol funkcionárom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSLS) a vedúcim predstaviteľom jej radikálneho krídla, v rokoch 1926 – 1939 šéfredaktorom *Slováka*. Podieľal sa na rozbití ČSR. Po zriadení Úradu propagandy v roku 1938 sa stal jeho šéfom. Pri Homolovom puči bol aj s Krajinskou vládou 10.3.1939 zatknutý a prevezený do Čiech, no zakrátko bol prepustený. Dňa 14. marca 1939 v rozhlase oznámil slávnostné vyhlásenie Slovenského štátu (od prijatia ústavy 21.7.1939 oficiálny názov znel Slovenská republika). V rokoch 1939-1944 bol hlavným veliteľom HG, 1940-1945 ministrom vnútra a 1940-1944 aj podpredsedom vlády Slovenskej republiky. Orientoval sa na tesnú spoluprácu s Nemeckom, bol zodpovedný za perzekúciu slovenských židov a protifašistického hnutia. V marci 1945 utiekol do Rakúska, Američania ho však vydali do Československa. V roku 1947 stál pred Národným súdom v Bratislave spoločne s J. Tisom a F. Ďurčanským a bol odsúdený na 30 rokov väzenia (neskôr bol trest zmiernený na 25 rokov) a počas „Pražskej“ či Dubčekovej jari 9. 5.1968 bol amnestovaný. Po omilostení žil v Bratislave a písal pamäti, stretával sa s poslancom Pavlom Čarnogurským a spisovateľom Milom Urbanom a inými – predstaviteľmi bývalej Slovenskej republiky. Dožil sa 78 rokov a je pochovaný na cintoríne v Slávičom údolí v Bratislave.

Obsah knihy tvorí *ÚVOD, I. NÁVRAT Z MŔTVEHO DOMU, II. ODVALENÝ KAMENĚ, III. CESTA K ŠTÁTNOSTI, IV. SPOMIENKY GARMONDOM, V. SPOMIENKY KURZÍVOU, VI. ÚPRIMNE A ROZVÁŽNE, VII. Z POSLEDNÝCH SÍL, O PROFESORovi TUKOVI, POSLEDNÝ ROZHOVOR, DOSLOV a INDEX MIEN.*

Úvod a doslov (či životopisný náčrt) napísal historik František Vnuk.

Rukopis bol tematicko-chronologicky usporiadaný. Zať A. Macha Ing. Karol Ku-

bík ho z veľkej časti pripravil na vydanie. Na prepisovaní zápiskov sa podieľali doc. Ivan Mrva, Mgr. Radoslav Repa a Viliam Štibráni. Rukopis posudzovali Jozef Zavarský a Vincent Šabík. Posledná VII. kapitola *Z POSLEDNÝCH SÍL* bola prepísaná z magnetofónových záznamov.

Dielo je na konci doplnené 37 fotografiami. Poznámky sú uvádzané pod čiarou, dokresľujú text a bližšie identifikujú osobnosti, ktoré autor spomína v texte.

L. Jančo

KRONIKA

PROJEKT MAPOVANIE VOJENSKÝCH PIETNYCH MIEST

Motto: Národu, ktorý si neváži hrdinov, hrozí, že nebude žiadnych mať, keď ich bude naozaj potrebovať.

Každá ľudská komunita si od nepamäti stavala rôzne pomníky. Bolo to na pamiatku skutočných či domnelých predkov, na pripomienku rôznych udalostí, hlavne pohrôm v podobe vojen či prírodných katastrof a iných nešťastí, ale hlavne na uctenie si svojich padlých – bohužiaľ ozbrojené konflikty sprevádzajú ľudstvo od samej kolísky, aj keď v minulosti ľudia spomínali aj na bájny „zlatý vek“ bez vojen a konfliktov. Pomníky boli však od začiatku nielen miestom pietnej spomienky na padlých bojovníkov, ale aj miestom, kde sa manifestovali tiež politické záujmy a programy. Z ideologických dôvodov sa ničili alebo rôzne upravovali sochy nepohodlných predchodcov alebo protivníkov či nepriateľov. Už zo starovekého Egypta sú známe prípady nahrádzania sôch alebo aspoň hláv či malieb predchodcov, a tento zlozvyk sa počas dlhých stáročí udržal až do našej súčasnosti. Je takmer neuveriteľné, koľko vojenských pomníkov, tabúl a, najmä, hrobov je na našom území. Sú to nemí svedkovia dejinných udalostí a nespočetného množstva ľudských tragédií, veď v každej dedine či meste je niekoľko takýchto pamiatok. Najstarším je známy nápis na trenčianskej skale, pripomínajúci pobyt rímskych legionárov na slovenskom území, ďalej sú to pomníky pripomínajúce stredoveké bitky, turecké ohrozenie či vojny napoleonské, revolučné roky 1848-1849, prusko-rakúsku vojnu z roku 1866 a, samozrejme, aj obe svetové vojny, Slovenské národné povstanie, holokaust či inváziu vojsk Varšavskej zmluvy v roku 1968 a najnovšie aj udalosti z roku 1989, politických väzňov a tretí – protikomunistický odboj.

Tých pamiatok je toľko, že sa v nich dá len ťažko orientovať a aj preto od leta roku 2004 mapuje niekoľko členov česko-slovenského spolku pre históriu a vlastivedu vojenské pietne miesta. Táto počiatočná činnosť hrŕsky nadšencov viedla v roku 2007 k založeniu občianskeho združenia **Spolek pro vojenská pietní místa, o. s.** so sídlom v Prahe, ktorý túto činnosť začal koordinovať. Cieľom projektu je postupne zmapovať pamätníky, pomníky, pamätné dosky, hroby vojakov, legionárov, obetí vojen, holokaustu, totality a pod. Ide o neziskovú organizáciu, ktorej členovia túto činnosť robia vo svojom voľnom čase a bez nároku na nejakú finančnú odmenu.

Projekt od samého počiatku podporilo Sdružení válečných veteránů Českej republiky a neskôr aj Československá obec legionárska. Počas niekoľkých rokov činnosti je už na stránke www.vets.cz viac ako 18 530 (stav ku dňu 24. novembra 2010) takýchto objektov, väčšinou z územia Českej republiky, ale aj zo zahraničia, vrátane Slovenska. Do projektu je zapojených momentálne (november 2010) viac ako 300 ľudí, ktorí vo svojom okolí, na svojich cestách a dovolenkách fotografujú tieto pomníky, opisujú texty na nich, spolu s presným udaním miesta, adresy a prípadne, ak majú možnosť, aj súradníc GPS. To však len v prípade, ak sú súradnice určené presne, pretože inak je to skôr zavádzajúci ako pomáhaajúci a spresňujúci údaj. V prípade záujmu je projekt prístupný každému, kto má na to možnosť, aj bez členstva v spolku. Presné pokyny, ako postupovať, nájdete na uvedenej webovej stránke. Podklady spolu s vaším menom zasielajte na adresu: vets@vets.cz.

Podklady sa publikujú aj v tlačenej forme v zôšitoch podľa okresov. V rámci edície Knihovna Spolku pro vojenská Pietní místa, o. s. Ako zväzok č. 001 zatiaľ vyšli „Vojenská pietní místa Prahy 7“ a ako zväzok č. 100 vyšli „Vojenská pietní místa města Český Brod“, ďalšími sú Okres Jeseník a mesto Beroun; v príprave sú ďalšie zväzky. Spolok vydáva od roku 2007 aj *Monument*, spravodaj projektu mapovanie vojenských pietnych miest.

Na uvedených stránkach možno nájsť aj zaujímavé reportáže a fotografie zo zahraničných misií, z pietnych aktov, ďalej vojenské nášivky, insígnie a medaily armád celého sveta, medailóny hrdinov, informácie o vojenských priestoroch a pod. Bolo by veľmi vítané, keby sa do projektu zapojilo aj viac záujemcov zo Slovenska.

Ani doteraz publikované brožúry ani projekt mapovania sa nesmú brať ako finálny súhrn dát. Pamiatky vznikajú a zanikajú, členovia spolku a ďalší spolupracovníci sa ich snažia stále vyhľadávať a dopĺňať. Všetky zmeny sa budú zaznamenávať na webe www.vets.cz a niekedy v budúcnosti vyjdú nielen tieto už vydané brožúry aktualizované, ale, dúfajme, aj podobné dielka podľa ďalších okresov ČR a SR.

CIEĽ PROJEKTU MAPOVANIA VOJENSKÝCH PIETNYCH MIEST MOŽNO TEDA ZHRNÚŤ NASLEDOVNE:

- 1/ zber informácií o regionálnej vojenskej histórii a vojenských pietnych miestach,
- 2/ poskytovanie informácií o regionálnej vojenskej histórii a vojenských pietnych miestach,
- 3/ vytvorenie okruhu osôb so záujmom o vojenské pietne miesta, históriu a vojnových veteránov,
- 4/ vytvorenie databázy o všetkých vojenských pietnych miestach, ľuďoch a udalostiach,
- 5/ prevádzkovanie webovej stránky, kde budú prezentované zistené informácie,
- 6/ prezentovanie aktivít, ako sú pietne akcie a ďalšie podobné aktivity so vzťahom k veteránom a vojenským pietnym miestam,
- 7/ vydávanie spravodaja *Monument* s informáciami o projekte,

PROJEKT MAPOVANIA VOJENSKÝCH PIETNYCH MIEST MÁ DOVEDNA 3 FÁZY:

- **fáza 1.** Bola zameraná na vytvorenie stránok www.vets.estranky.cz, ktoré slúžia hlavne na zber dát a prvú prezentáciu už zistených podkladov, ďalej ako ukážka možnosti a tiež na zber ďalších údajov,
- **fáza 2.** Pozostáva z oslovenia celého radu orgánov a inštitúcií s cieľom porovnať naše a oficiálne dáta, kedy dôjde k doplneniu oboch databáz (našej aj oficiálnej),
- **fáza 3.** Jej cieľom je finálna prezentácia všetkých zistených aj získaných podkladov, predpokladá sa iný dizajn stránok, vyhľadávanie apod. Treba si uvedomiť, že nakoniec môže ísť až o niekoľko desiatok tisíc položiek.

Predpokladá sa, že údaje bude možné nájsť na emailovej adrese: www.vets.cz.

Budeme veľmi radi, keď sa k nášmu Projektu mapovanie vojenských pietnych miest pripoja základné aj stredné školy, krúžky mladých historikov a milovníkov vlastivedy i regionálnych dejín. Žiaci a študenti môžu na uvedených stránkach prezentovať svoju prácu v rámci krúžkov i zhotovené fotografie, uverejniť svoje texty, medailóny osobností atď. a oboznámiť so svojimi mimoškolskými aktivitami v tejto oblasti aj ďalších záujemcov.

Spolok usporadúva pravidelné semináre, exkurzie a brigády zamerané na obnovu a údržbu pomníkov alebo vojnových hrobov. Ostatný seminár sa uskutočnil 20. novembra 2010 v Prahe, kde okrem zhodnotenia doterajšej činnosti odzneli aj prednášky na aktuálne témy. Na budúci rok sa jarný seminár plánuje na mesiac máj 2011 na Brezovej pod Bradlom, a na mesiac júl alebo august sa počíta so zájazdom na Ukrajinu (Zborov) a s brigádou na niektorom z cintorínov, kde sú pochovaní českí a slovenskí vojaci z 1. a 2. svetovej vojny. Zaujímavosťou aj zo Slovenska budú víťania ako na seminári, tak aj na exkurzii a brigáde na Ukrajinu.

Dňa 21. novembra 2010 usporiadal Vzdelávateľský odbor Českej obce sokolskej v Prahe prednášku na tému „Československé légie“, ktorú predniesol doc. PhDr. Jan Galandauer, DrSc., popredný znalec dejín légii a prvej Československej republiky, autor viacerých vedeckých štúdií a kníh, okrem iného aj publikácie: *Dny, ktoré tvorily české dějiny. 2. 7. 1917. 'Bitva u Zborova'. Česká legenda*. Súčasťou prednášky bolo premietnutie českej verzie filmu amerických amatérskych dokumentaristov *Nahodilá armáda* a nasledujúca diskusia. Toto dielo netradičným spôsobom približuje jednu z najvýznamnejších kapitol moderných českých a slovenských dejín – príbeh československých légii v Rusku, činnosť Tomáša Garrigue Masaryka, Edvarda Beneša a Milana Rastislava Štefánika pri organizácii légii a vytváraní diplomatických predpokladov pre vznik a uznanie nezávislého československého štátu. Aj keď ide o dielo amatérskych tvorcov, ktorí sa, samozrejme, nevyhli drobným nepresnostiam a omylom, tento film v obdivuhodnej zhutnenej skratke zachytáva dejiny légii a ich pôsobenie v Rusku (veľmi výstižne sú spracované napríklad bitka pri Zborove a jej význam, bitka pri Bachmači a potom celá sibírska anabáza – tento ojedinelý výkon našich chlapcov, ktorý ešte aj dnes vojenski znalci vysoko hodnotia). Takisto je dobre ukázaný pre súčasnosť význam tohto obdobia našich dejín, keď sa kládli základy pre našu novodobú štátnosť, a teda aj súvislosť s dňom.

Akcia sa stretla s mimoriadnym záujmom prítomných činovníkov, cvičiteľov, vzdelávateľov a sympatizantov, ktorí živo diskutovali o významných legionároch – členoch TJ Sokol. Mnohí z prítomných pripomenuli aj svojich predkov v radoch legionárov. Sokoli, ako je známe, patrili k najvýznamnejším predstaviteľom a k elite légii. A práve legionári a aj sokoli tvorili dva najvýznamnejšie piliere boja Čechov a Slovákov za slobodu v rokoch 1914 – 1920 a patrili potom aj k oporám Československej republiky a významne sa podieľali aj na druhom odboji v rokoch 1938 – 1945. V tomto zápase mali významný podiel aj členovia TJ Sokol, ktorá dnes nadväzuje na svoje bohaté už 150-ročné tradície.

MAPOVANIE VPM – NÁMET PRE UČITEĽOV DEJEPISU A KRÚŽKY MLADÝCH HISTORIKOV

Naši pedagógovia si často kladú otázku ako zaktivizovať svojich žiakov a študentov na hodinách občianskej náuky, vlastivedy a dejepisu. Aby zatraktívniili svoj výklad, používajú rôzne didaktické pomôcky, audiovizuálnu techniku, interaktívne hry, návštevy múzeí, prácu krúžkov mladých historikov a podobne.

Jedným z najúčinnejších prostriedkov ako postupne žiakom priblížiť dejiny vlasti, kontinentu i sveta, je hlbšia znalosť regionálnych dejín. Cez poznanie histórie vlastného mikroregiónu možno účinne podnietiť ich záujem aj o širšie oblasti. Regionálna história, ktorá sa zaoberá štúdiom a poznávaním miestnych dejín, je každému najbližšia, pretože rodný kraj je každému človeku blízky a dôverne známy. Dejiny vlastnej obce, mesta a rodného kraja sú

pre väčšinu žiakov aj študentov najprístupnejšie, a cez ich poznávanie sa žiaci učia poznávať aj dejiny vzdialenejších miest, obcí i krajov.

Pri výučbe dejepisu a výkladoch učiteľov sa doteraz len veľmi málo využívajú také pamiatky, ktoré sú prístupné a vyskytujú sa v každej obci a meste, niekedy ich je dokonca veľké množstvo. Mám tu na mysli pomníky pripomínajúce vojnové konflikty a hrdinov – roďákov, pochádzajúcich z konkrétnej obce, ktorí v nich padli a časom sa im postavili pomníky, odhalili sa im sochy, alebo pamätné tabule na objektoch, ktoré sú spojené s ich životom. Takéto pietne pamiatky môžu byť vhodným úvodom k výkladu o tom-ktorom vojenskom konflikte a udalostiach, ktoré k nim viedli i k poučeniu o ich následkoch. Na mnohých miestach máme napríklad pomníky z obdobia protitureckých vojen (Veľké Vozokany, Nové Zámky), revolučných rokov 1848 – 1849 (Brezová pod Bradlom, Čadca, Myjava, Poriadie, Kremnica) 1. a 2. svetovej vojny, SNP či invázie vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v roku 1968. Po roku 1989 sa čoraz častejšie objavujú aj pamätníky pripomínajúce obeť komunistickej totality a dobu neslobody (1948 – 1989). Počas exkurzií triedy alebo dejepisného krúžku k takýmto pomníkom môže učiteľ na mieste vysvetliť potrebné súvislosti, zdôrazniť, že sloboda nebola v minulosti úplnou samozrejmosťou, ale za ňu bojovali celé generácie našich predkov a neraz za ňu položili aj svoj život.

Žiaci si iste pri takomto objekte nielen radi vypočujú zasvätený výklad pedagóga alebo vedúceho krúžku o období, ku ktorému sa pamiatka viaže, ale si môžu urobiť aj fotografie a ďalšiu dokumentáciu, ktorá sa potom dá sprostredkovane uložiť aj na webové stránky. Internet je dnes najobľúbenejším komunikačným prostriedkom a na niektorej stránke sú dokumenty, k spracovaniu ktorých žiaci prispeli osobne, to obohatí nielen ich vedomosti, ale ich iste bude motivovať aj k ďalšej práci. V neposlednom rade to veľmi nenásilným a názorným spôsobom posilní ich výchovu k vlastenectvu a pocit hrdosti na dejiny vlastného národa a krajiny, v ktorej žijú.

Pre mládež a aktívnych turistov bude zaujímavou informáciou, že pri mnohých pomníkoch a pamätníkoch sú uložené schránky v rámci celosvetovej hry či svojrázneho turisticko-orientačného športu Geocaching, čo môže tieto objekty popularizovať a oboznámiť s nimi aj širšiu verejnosť. Princíp tejto hry, do ktorej sa môže zapojiť každý, kto má prijímač GPS a prístup na internet, spočíva v tom, že každá skrýša má na internete svoju stránku, kde je popis miesta a súradnice GPS, podľa ktorých potom záujemcovia schránku hľadajú. Túto škatuľu tvorí vodotesná nádobka veľkosti od obalu na film až po zaváraninový pohár, v ktorej je ceruzka, logbook – zápisníček a rôzne iné predmety – odznaky, turistické známky a podobne. Hľadač si po nájdení môže zo škatule niečo vziať, ale zároveň by tam mal aj niečo pridať, aby tam niečo zostalo aj pre ďalších účastníkov hry. Po nájdení skrytej škatuľky sa o tom urobí príslušný záznam na internetovej stránke, čím sa propaguje nielen hra, ale aj turisticky zaujímavé miesto – v tomto prípade pomník.

F. Vrábek

ÚSPECH VÝSTAVY SNP V ČESKEJ REPUBLIKE

Nie je zvykom písať o jednej výstave¹ viacero článkov v tom istom časopise. Dôvody, prečo to robím, ale vyplynú z nasledujúcich riadkov. Presne rok po usporiadaní výstavy

1 Múzejníci v Ružomberku si pripomenuli 65. výročie SNP. In *Vojenská história* 1/2010, s. 167 a n.

k 66. výročiu SNP bola výstava zapožičaná Mestom Ružomberok Oblastnému múzeu v Litoměřiciach v severozápadných Čechách. V podstate šlo o pokus podporiť uvedomovanie si historickej skutočnosti boja proti fašizmu a nacizmu v súvislostiach, ktoré dnes už úplne bežné pre Českú republiku nie sú. Iste – oficiálne pripomenutie si spoločného zápasu vždy existuje, ale jeho prenesenie medzi občanov už také jednoduché nie je. Príprava zdanlivo odľahčitej výstavy v prostredí, pre ktoré nebola zamýšľaná, bola preto do istej miery riskantným krokom, aj keď vedenie, predovšetkým riaditeľka múzea p. Eva Štíbrová, i pracovníci litoměřického múzea boli presvedčení o jej úspechu. (Pritom prakticky jedinou zmenou, resp. rozšírením, bola ich žiadosť, aby autor výstavu rozšíril o osobnosť generála Františka Cháberu, čestného občana Litoměříc. K hotovým panelom tak pribudli ďalšie tri, i keď ani pôvodný obsah na F. Cháberu nezabudol.) A venovali jej aj dlhý čas príprav, zabezpečovania exponátov a organizačných prác, aby mohli vykompenzovať technickú aj legislatívnu nemožnosť prevziať celú výstavu vrátane trojrozmerných exponátov (oveľa jednoduchšie bolo zainteresovať muzeálne inštitúcie a kluby vojenskej histórie v ČR ako vybavovať povolenia na prevoz zbraní do iného štátu, zapožičanie exponátov, reverzy a pod. Pomohol tak PhDr. Jiří Rajlich z VHÚ Praha, Ing. Miroslav Petřů z Wings Clubu Praha, RC Aircombat Znojmo zapožičal funkčný model Cháberovej LA-5FN, nadšenci z Terezína a Litoměřic sa postarali o čestnú stráž v battledresoch u Cháberovho hrobu a o vojenskú techniku zhromaždenú pred múzeom, modelári o modely pozemnej aj leteckej techniky vrátane všetkých typov lietadiel, na ktorých F. Chábera lietal a bojoval.). Zvláštne poďakovanie patrí riaditeľke múzea za veľmi ústretový prístup a pracovníkovi múzea Martinovi Kolaříkovi, ktorý sa pomimo iných povinností celé mesiace venoval materiálnej príprave výstavy, či už to bolo organizovanie zápožičiek zbraní a výstroja, preletu stíhačiek, výrobe fotokópií povstaleckej tlače a dokumentov, výrobe modelov partizánskeho tábora atď.

Na priestore panelov venovaných Františkovi Cháberovi bol v skratke – či skôr v historickom priereze – zmapovaný nielen jeho život vojenského letca, nositeľa Radu SNP II. tr., priameho účastníka povstaleckých bojov, ale všetky základné súvislosti a peripetie.

Bol synom ruského legionára. Detstvo prežil v Litoměřiciach, vyučil sa za strojného zámočníka a v rokoch 1930 – 1932 absolvoval Letecké učilište v Prostějove. Počas základnej vojenskej služby prešiel rôznymi leteckými kurami vrátane stíhacieho a nočného stíhacieho. Slúžil u leteckých plukov v Olomouci a v Hradci Králové a vzhľadom na vysoké kvality stíhača bol odvelený v roku 1935 k Vojenskému a technickému leteckému ústavu v Letňanoch pri Prahe. Z okupovanej vlasti odišiel v júni 1939 do vojenskej emigrácie. Cez Poľsko sa dostal do Francúzska, kde po preškolení na stíhačky Curtis Hawk H-75 od decembra 1939 bojoval so stíhacou perutou GC II/5 proti Nemcom. Bol medzi prvými bojujúcimi československými letcami na západnom fronte. Vyznamenal sa bojovnosťou a odvahou, do kapitulácie Francúzska zostrelil 7 nepriateľských lietadiel. Cez Alžírsko potom preplával do Veľkej Británie, vstúpil do RAF a 5. septembra 1940 sa stal jedným zo zakladajúcich príslušníkov 312. československej stíhacej perute. Na Hurricanoch bojoval v Bitke o Britániu. Dobrovoľne odišiel k nočným stíhačom, potom krátko pôsobil na Inšpektoráte československého letectva – to už mal hodnosť Pilot Officer – a v auguste 1942 sa vrátil k 312. peruti, už vyzbrojenej Spitfirmi. Ofenzívne lietal nad okupovanou Európou. V roku 1943 sa ako Flying Officer medzi dvadsiatimi dobrovoľníkmi prihlásil do ZSSR. Po preškolení na stíhačky La-5FN a niekoľkých reorganizáciách stal príslušníkom 1. čs. samostatného stíhacieho pluku v ZSSR, s ktorým ako veliteľ 2. letky preletel 15. septembra 1944 front a bojoval na povstaleckom území. V dejinách druhej svetovej vojny v Európe tak bol účastníkom úplne ojedinelej udalosti – bojového nasadenia kompletneho leteckého útvaru v ty-

le nepriateľa. Tu si pripísal aj posledný úspech vo vzdušnom boji – pravdepodobný zostrel Junkersa Ju-88. Po ústupe zo Slovenska skončil vojnu ako veliteľ 1. letky stíhacieho pluku 1. čs. zmiešanej leteckej divízie v bojoch o Ostravu a Opavu. Po vojne sa vrátil k práci zalietavacieho pilota vo Vedeckom leteckom ústave v Letňanoch, ale v decembri 1948 bol odsúdený (ako dlhý rad bojovníkov za slobodu) na päť rokov ťažkého žalára, ktoré si odpykal na Boroch, na Jáchymovsku a v tábore Vojna na Příbramsku. Po prepustení pracoval ako pomocný robotník v Spolane Neratovice a potom až do dôchodku ako elektromontér na Teplicku. Žil v Litoměřiciach. Rehabilitovaný bol v roku 1968, v roku 1970 bol povýšený na podplukovníka a v roku 1990 na plukovníka v zálohe. Návrhy na povýšenie do generálskej hodnosti údajne dlho blokoval jeho niekdajší veliteľ František Fajtl². Na generálmajora bol povýšený 8. mája 1995. Za čestného veliteľa si ho vybrala Tigria 211. taktická stíhacia letka Armády ČR, v ktorej pôvodne lietali predovšetkým veteráni 312. stíhacej perute RAF. Patrí do najstaršieho stíhacieho pluku s čestným názvom „Zvolenský“. V apríli 2002 sa F. Chábera stal čestným občanom mesta Litoměřice. 26. októbra 1999 bol s plnými vojenskými poctami pochovaný na litoměřickom cintoríne. Posledný hold mu vzdal jeho pluk preletom stíhačiek. V roku 2009 pomenovalo mesto nový most cez Labe jeho menom. (Keď zomrel posledný slovenský parašutista zo Západu, ktorý aktívne bojoval aj v povstaleckých horách – Jozef Hariň, nemal údajne napriek svojim bojovým zásluhám nárok na vojenské pocty, lebo neodslúžil v armáde 15 rokov...).

Vernisáž výstavy 4. augusta 2010 bola mimoriadne príjemným šokom. Kým na uvedenie výstavy v „materskom“ múzeu prišlo spolu devätnásť (!) ľudí vrátane priamo zainteresovaných, v Litoměřiciach sa, samozrejme – aj vďaka propagácii a sprievodným akciám – musela vernisáž preniesť z výstavných priestorov do veľkej sály, keďže sa nepodarilo limitovať kapacitu účastníkov vernisáže maximálnym počtom sto pre nevídaný záujem zo strany verejnosti. Regionálna tlač opakovane prinášala upútavky a obsiahly článok o výstave, Český rozhlas – Radiožurnál upozornil svojich poslucháčov niekoľkokomunútovým vstupom a rozhovorom s autorom výstavy. Vernisáži predchádzal pietny akt u hrobu generálmajora F. Cháberu, stíhací pluk poslal nielen letcov, ale aj nechal na jeho počesť nad mestom a cintorínom preletieť letku Grippenov JAS 39C, pred múzeom usporiadali členovia klubov vojenskej histórie prehliadku vojnovej techniky a nastúpili v rovnošatách (pre českého diváka nebolo nápadné, že povstanci skôr pripomínali bojovníkov z barikád ako partizánov zo slovenských hôr). Viac ako dvojhodinová diskuzia ukázala, že slovenské texty neboli na závalu a že záujem o SNP bol úprimný a hlboký. To potvrdila aj mimoriadne vysoká návštevnosť, prakticky najvyššia, na akú sa pracovníci múzea pamätajú: ak zoberieme do celkového počtu aj hostí a návštevníkov vernisáže, približoval sa ich počet takmer poldruha tisícom. Nakoniec taký záujem viedol k predĺženiu výstavy o týždeň, na celé dva mesiace, aby bola prístupná aj v priebehu krajského Týždňa múzeí.

Stanislav V. Chytka

2 Rozhovor autora s predsedom OV Svazu bojovníkú za svobodu v Litoměřiciach 4. augusta 2010

Pozvánka na výstavu a články z regionálnej tlače

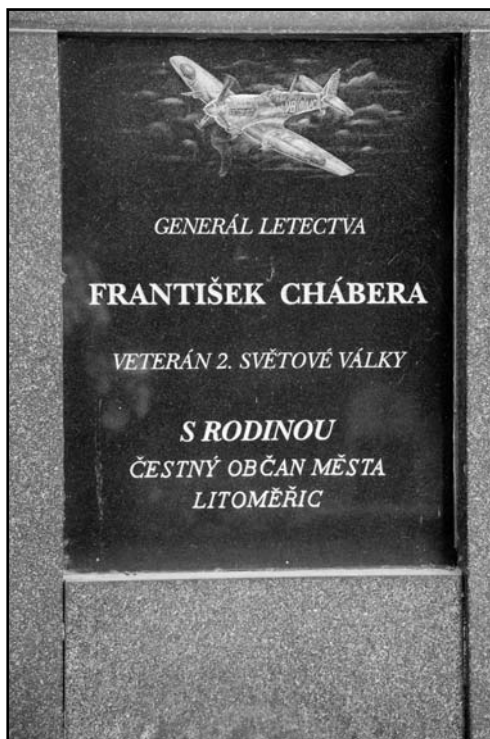
Záber z vernisáže

Účastníci vernisáže si prezerajú výstavné panely.

Účastníci vernisáže si prezerajú výstavné panely.

*Náhrobná tabuľa nositeľa
Radu SNP gen. F. Cháberu*

Letka Gripenov českej armády nad Cháberovým hrobom

OBSAH ROČNÍKA VOJENSKEJ HISTÓRIE 2010

ŠTÚDIE

- ČEPELA, V.:** Pašiový oltárny triptych z Hronského Beňadika
vo svetle vývoja militárií..... 1/2010/12
- GRAUS, I.:** *Efficiat te deus equitem bonum et honorabilem in honorem domini et sancti georgii.* (Rytierske pasovanie ako predpoklad prepožičania insígnií niektorých panovníckych (dynastických) a záslužných radov)..... 3/2010/3
- MANÁK, M.:** Zriadenie spojeneckého orgánu – Európskej poradnej komisie
v roku 1943 (Otázka spoločného postupu voči oslobodeným územiať
spojeneckých krajín)..... 1/2010/68
- MASKALÍK, A.:** Niektoré aspekty pôsobenia veliteľského zboru ģs. armády
v boji proti banderovcom..... 3/2010/61
- MIČIANIK, P.:** Slovenská 1. pešia divízia na Kryme (august – október 1943). ... 2/2010/ 27
- MITÁČ, J.:** Odboj a ģinnosť partizánskeho hmutia v Bánovciach nad Bebravou
a okolí v roku 1944 (august–november) 4/2010/24
- PAŽÚROVÁ, H.:** Vojensko-partizánske jednotky utvorené z príslušníkov
Východoslovenskej armády. Brigáda Kriváň..... 4/2010/148
- SLEZÁK, T.:** Bitka pri Podubní. (Prvé víťazstvo rakúskeho pomocného zboru
na ţažení v Rusku roku 1812) 2/2010/ 3
- SORBY, R. K.:** Prvý vojenský prevrat na Blízkom východe 1/2010/52
- ŠMIDRKAL, V.:** O vzniku a úloze bratislavského Vojenského uměleckého
souboru 2/2010/60
- ŠTAIGL, J.:** Účasť slovenských odbojárov na akciách proti banderovcom
na jeseň 1947..... 3/2010/27
- TURIK, R.:** Starostlivosť o vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny
v medzivojnovom Ąeskoslovensku..... 4/2010/3
- VALACHOVIČ, P.:** Deň a noc v živote vojska starovekého Ríma 1/2010/3
- VRÁBEL, F.:** Vojenské udalosti v Lučenci na prelome rokov 1918/1919
a neskôr v politickej reflexii Ąudovíta Bazovského 1/2010/33

DOKUMENTY A MATERIÁLY

- ÁLDÓZO, I.:** Dopravný a vojenský význam mosta v Medveďove 4/2010/111
- BAKA, I. – MEŠKO, M.:** Ąinnosť slovenských vzdušných zbraní na prelome
rokov 1942/1943 v dokumentoch Nemeckej leteckej misie na Slovensku..... 2/2010/75
- BAKA, I. – MEŠKO, M.:** Správa nemeckej leteckej misie o ģinnosti
slovenských vzdušných zbraní (apríl – september 1943)..... 3/2010/122
- BAKA, I. – MEŠKO, M.:** Vstup slovenských vzdušných zbraní do vojny
proti ZSSR v hláseniach Nemeckej leteckej misie..... 1/2010/94

ČEPELA, V.: Tri stredoveké chladné zbrane v zbierkach SNM-Múzea Červený Kameň	3/2010/75
BODNÁROVÁ, K.: Bratislavská mestská kniha <i>Rozdeľovanie vojenskej a mestskej stráže (1568 – 1586)</i>	1/2010/84
DUBÁNEK, M.: Rakousko-uherská strážnice v Komárně	4/2010/104
DUBÁNEK, M.: Ochrana proti zbraňom hromadného ničenia. Prevozný úkryt PÚ-68 a úkrytové pracovisko ÚP-82	3/2010/144
KOZOLKA, J.: Správa o náboženskom rozvrstvení frekventantov Vysoké vojenskej školy z roku 1940	4/2010/71
KRALČÁK, P.: Činnosť pracovných jednotiek slovenskej armády (1940).....	3/2010/109
LAMOŠ, R.: Dokument o činnosti Führer Begleit Brigade v Ardenách	2/2010/99
LAMOŠ, R.: Dokument o sprisahaní z 20. júla 1944 z pohľadu generálmajora Otta Remera	4/2010/96
ŠRÁMEK, P.: Ferdinand Čatloš za mobilizácie v septembri 1938	1/2010/89
ŠUMICHRASŤ, P.: Nemecké vojnové hroby na území Slovenskej republiky. 1. časť.	3/2010/88
ŠUMICHRASŤ, P.: Nemecké vojnové hroby na území Slovenskej republiky. 2. časť.	4/2010/80
ŠUMICHRASŤ, P.: Sovietske vojnové hroby na území Slovenska	2/2010/111
TURZA, P.: Trofejné nemecké samohybné delá vo výzbroji čs. armády. V. časť. 152 mm samohybná húfnica vz. 18/47	1/2010/115

NÁZORY A POLEMIKA

CHYTKA, S. V.: Pars pro toto. Polemika s názormi na SNP prezentovanými v dielach M. Ďuricu a M. Lacka	2/2010/121
--	------------

SPOMIENKY

URBANOVÁ, B. – VRÁBEL, F.: Spomienky ruského legionára Andreja Šikuru z Mošoviec	2/2010/137
---	------------

HISTORICKÉ REFLEXIE

VRÁBEL, F.: Ikonografia Štefánikovho pomníka v Bratislave	4/2010/123
--	------------

VOJENSKÁ NORMOTVORBA

KOSTREC, B. – NIŽŇANSKÝ, J.: Vojenské doktríny	4/2010/136
---	------------

RECENZIE

DANGL, V.: Pod zástavou cisára a kráľa. (kapitoly z vojenských dejín Slovenska 1848 – 1914). (M. Podrimavský)	3/2010/169
GALSWORTHY, A.: Ve jménu Říma. Muži, kteří vítězili pro římskou říši. (P. Valachovič)	4/2010/147
HODÍK, M. – LANDA, P.: Švejfk, fikce a fakta. (V. Dangel)	4/2010/154

HURBANIČ, M.: Posledná vojna antiky. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v historických súvislostiach.	
HURBANIČ, M.: História a mýtus. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v legendách (P. Valachovič)	2/2010/174
KÓNYA, P.: Za boha, vlast a slobodu! Pohnuté osudy kuruckého generála Juraja Ottlyka. (V. Dangl)	3/2010/165
MICHL, J.: Legionári a Československo.(F. Vrábek)	3/2010/173
Nové knižky o holokauste. (I. Baka)	3/2010/180
SARUSI KISS, B.: A természet által megerősített vár murány végvár és uradalma a 16. Század második felében. (Z. Bagi) <i>(Prírodou zosilnený hrad. Pomedzná pevnosť Muráň a jej panstvo v druhej polovici 16. storočia.)</i> . (Preklad P. Chorvát)	4/2010/150
SEDLÁČEK, T. – PLACHÝ, J.: Vydržet! Paměti generála Tomáše Sedláčka. (M. Syrný)	4/2010/157
SIMON, A.: Telepesek és telepes falvak dél-szlovákiában a két világháború között. <i>(Osadníci a osadnícke dediny na južnom Slovensku medzi dvoma svetovými vojnami.)</i> .(F. Vrábek)	1/2010/128

ANOTÁCIE, GLOSÝ

ADAMOVIČ, A. – GRANIN, D.: Leningradská blokáda. (L. Jančo)	3/2010/188
BAČOVÁ, V. (Ed.): Historická pamäť a identita. (L. Jančo)	2/2010/179
BENEŠ, J. – LAKOSIL, J.– NIČ, M.– ŠKODA, J.: Zvláštni zařízení na komunikacích v letech 1936 – 1938. (P. Chorvát)	3/2010/186
BESIER, G.: Svatý stolec a Hitlerovo Německo. (L. Jančo)	1/2010/163
BRIX, J.: Černé brigády. Milice italských fašistů 1944 – 45. (A. Hruboň)	4/2010/164
BROŽ, I.: 1967: Hvězdy proti hvězdám. Americká občanská válka 1861 – 1865.. (M. Meško)	1/2010/159
BROŽ, I.: Mistr ministr. (B. Šeďová)	2/2010/183
ČAMBALA, L.: Moje druhá světová válka. Vzpomínky příslušníka československé zahraniční armády ve Francii a Velké Británii (L. Jančo)	4/2010/165
ČEMANOVÁ, M.: Ofúkané recepty starých materí z Kališťa, Podkoníc a okolia (P. Chorvát)	4/2010/163
D'AMATO, R.: The Varangian guard 988 – 1453. (M. Konečný)	4/2010/160
HOLOKAUST ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. (L. Jančo)	1/2010/164
CHÊNE, E.: Mlčenliví hrdinové. (B. Šeďová)	3/2010/183
CHOVANEK, J.: Moderná slovenská štátnosť. (V. Segeš)	2/2010/190
JANEČEK, P.: Černá sanitka: druhá žena pérák, ukradená ledvina a jiné pověsti. (P. Chorvát)	4/2010/167
LITERA, B.: Historie Rudé armády 1917 – 1941. I. a II. diel. (L. Jančo)	3/2010/184
LONDÁK, M. – SIKORA, S.: Rok 1968 a jeho miesto v našich dejinách: (L. Šulejová)	2/2010/185
MACH, A.: Z ďalekých ciest. Fragmenty z memoárov. (L. Jančo)	4/2010/169
McGOWAN, L.: Radikální pravice v Německu. Od roku 1870 po súčasnosť. (D. Šabo)	2/2010/180
ROZNER, J.: Noc po fronte. (P. Chorvát)	3/2010/187

RUNCIMAN, S.: The lost capital of Byzantium. The history of Mistra and the Peloponnese (M. Konečný)	4/2010/161
SHAHRAD, C.: Tajemství Vatikánu. (M. Konečný)	1/2010/157
SHEFFIELD, G. a kol.: Válka na západní frontě. V zákopech 1. sv. války. (J. Zaťková)	1/2010/161
SIKORA, S.: Rok 1968 a politický vývoj na Slovensku. (M. Huttmanová)	3/2010/189
ŠRÁMEK, P.: Ve stínu Mnichova. Z historie Československé armády 1932 – 1939. (P. Chorvát)	3/2010/186
VANĚK, O.: Štvrtá partizánska brigáda. História vzniku a činnosti. (L. Jančo)	2/2010/182

KRONIKA

DANGL, V.: Jubilant Vladimír Segeš.....	2/2010/192
DROBŇÁK, M.: Spomienkový a pietny pochod Stebníkom a okolím	3/2010/196
HORSKÝ, I.: Pechotný zrub BZ-8 v Bratislave ožíva	2/2010/194
CHYTKA, S.: Múzejníci v Ružomberku si pripomenuli 65. výročie SNP	1/2010/167
CHYTKA, S.: Úspech výstavy SNP v Českej republike	4/2010/175
MANNOVÁ, E.: Nový formát spomínania na druhú svetovú vojnu	3/2010/198
MASKALÍK, A.: Medzinárodná vedecká konferencia Roky premien – vojenstvo na Slovensku 1969 – 1992	3/2010/202
VRÁBEL, F.: Projekt Mapovanie vojenských pietnych miest	4/2010/171
VRÁBEL, F.: Slávnosť na počesť výročia legionárskeho pluku v Nitre	3/2010/193

BIBLIOGRAFIA

ŠEĎOVÁ, B. : Vojenské dejiny Slovenska. XV. – 2007. Výberová bibliografia	1/2010/135
---	------------

UPOZORNENIE REDAKCIE

V záujme plynulého priebehu redakčných prác Vás prosíme o dodržiavanie určitých zásad pri písaní rukopisov.

Spôsob odovzdávania rukopisov

Príspevky do Vojenskej histórie odovzdávajú, resp. posielaťe zásadne v textových editoroch Word, v iných len na základe dohovoru. **Poznámky je potrebné vkladať pomocou programu WORD na vkladanie poznámok/odkazov pod čiarou – nie písať ich mechanicky vzadu za textom štúdie.** K štúdiu je potrebné pripojiť resumé v rozsahu cca jednej strany a osobné údaje o autorovi: rodné číslo, adresu, číslo účtu, telefonický a emailový kontakt.

Rozsah príspevkov

Rozsah štúdií, vrátane poznámkového aparátu, by nemal presiahnuť 40 strán. Recenzie môžu byť v rozsahu do 15 strán, anotácie maximálne do 3 strán. Počet strán sa počíta podľa počtu znakov (1 800 znakov na stranu).

Vzhľadom na platnosť STN ISO 690 (01 0197) – Dokumentácia. Bibliografické odkazy. Obsah, forma a štruktúra, apríl 1998, je potrebné pri citáciách rešpektovať jej zásady (sú zjednotené s používaním citácie v iných časopisoch, ktoré sa pridrižujú aj medzinárodného citovania). Za správnosť citovania (obsahovú i formálnu) zodpovedá autor príspevku, redakcia nebude do citácií zasahovať. Na uľahčenie citovania uvádzame niektoré vzory:

¹ VÁROŠ, Milan. *Posledný let generála Štefánika*. Bratislava : International, 1994, s. 56.

² PEJSKAR, Jožka (ed.). *Poslední pocta : Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948 – 1981*. B. m. : Konfrontace, 1986, sv. 2., s. 118-121.

(v prameni neuvedené miesto vydania: bez miesta; podobne aj pri neuvedenom vydavateľstve: b. v., roku: b. r.)

³ ŠPIRKO, Dušan – LUPTÁK, Miroslav. Obrana bratislavského predmestia vo francúzsko-rakúskej vojne roku 1809. In *Vojenská história*, 2002, roč. 6, č. 1, s. 9-10.

(u cudzojazyčných zdrojov uvádzať v príslušnom jazyku, napr. anglický zdroj: In *Army History*, 2003, vol. 59, no.

1, p. 13-15.)

⁴ DEIGHTON, Leon. *Blitzkrieg : Od Hitlerova nástupu po pád Dunkerque*. Prel. Kárník, Zdeněk. Praha : Argo, 1994, s. 85.

⁵ PEJSKAR, ref 2, s. 97.

- v prípade, že v jednej poznámke sú uvedené dva pramene toho istého autora, v ďalších poznámkach uvádzame aj prvé slová názvu prameňa: PEJSKAR, Poslední, ref 2, s. 93.
- autor nemusí uvádzať mená všetkých pôvodcov citovaného diela (druhého, tretieho) alebo ak má citované dielo viacerých ako troch pôvodcov uvádzame: ŠPIRKO, Dušan et al.
- v prípade viacerých miest vydania, alebo názvov vydavateľstiev píšeme bodkočiarku alebo čiarku: Praha : Naše vojsko; Bratislava : Magnet Press, 1999,
- údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu
- pri odkaze na archívny prameň je potrebné uvádzať skratky: f. (nie fond)

šk. (ako škatula, nie krabica)

č. j. (s medzerou)

VHA Bratislava, f.....; pozri tiež PEJS, O:...

Tamže, s. 8. (nie tamtiež)

– najfrekvencovanejšie skratky archívov: SNA Bratislava, VÚA-VHA Praha, VHÚ Bratislava, NA ČR Praha, AM SNP B. Bystrica,

Číslo poznámok v texte uvádzať indexovo: ⁴ nie: ⁴⁾ ⁴⁾

Používanie skratiek a označovanie

Skratkou pre označovanie strán alebo strany je s., ročníky časopisov a čísla zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Pokiaľ sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať okrem strán aj číslo.

AUTORI ČÍSLA

PhDr. Radoslav TURIK, Gymnázium armádneho generála Ludvíka Svobodu,
Komenského 4, 06601 Humenné

Mgr. Ján MITÁČ, Ústav pamäti národa, Nám. slobody 6, 817 83 Bratislava 15

PhDr. Helena PAŽUROVÁ, CSc., Trieda Hradca Králové, č. 8, 97404 Banská Bystrica

pplk. v zál. JUDr. Jaroslav KOZOLKA, Generálna prokuratúra SR, Štúrova 2, 812 85 Bra-
tislava

pplk. v zál. PhDr. Peter ŠUMICHRASŤ, PhD, Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04
Bratislava

PaedDr. Róbert LAMOŠ, Kriminalistický ústav PZ, Sklabinská 1, 812 72 Bratislava

Mgr. Martin DUBÁNEK, Vojenský ústrední archiv – Vojenský historický archiv, Sokolská
136, Praha-Karlín 8, Česká republika

István ALDÓZO, doktorand Historického ústavu Maďarskej akadémie vied, Budapešť

PhDr. Ferdinand VRÁBEL, Mesačná č. 8, 821 02 Bratislava

RNDr. Bohumil KOSTREC, Generálny štáb OS SR, Kutuzovova 8, 831 00 Bratislava

plk. gšt. v. v. Dr. Jaroslav NIŽŇANSKÝ, PhD., Generálny štáb OS SR, Kutuzovova 8,
831 00 Bratislava

OBSAH

Štúdie

- TURIK, Radoslav: Starostlivosť o vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny v medzivojnovom Československu3
- MITÁČ, Ján: Odboj a činnosť partizánskeho hnutia v Bánovciach nad Bebravou a okolí v roku 1944 (august – november) 24
- PAŽUROVÁ, Helena: Vojensko-partizánske jednotky utvorené z príslušníkov Východoslovenskej armády. Brigáda Kriváň 48

Dokumenty a materiály

- KOZOLKA, Jaroslav: Správa o náboženskom rozvrstvení frekventantov Vysokej vojennej školy z roku 1940 71
- ŠUMICHRAST, Peter: Nemecké vojnové hroby na území Slovenskej republiky. 2 časť..... 80
- LAMOŠ, Róbert: Dokument o sprisahaní z 20. júla 1944 z pohľadu generálmajora Otta Remera 96
- DUBÁNEK, Martin: Rakousko-uherská strážnice v Komárně 104
- ÁLDÓZO, István: Dopravný a vojenský význam mosta v Medveďove..... 111

Historické reflexie

- VRÁBEL, Ferdinand: Ikonografia Štefánikovho pomníka v Bratislave 123

Vojenská normotvorba

- KOSTREC, Bohumil – NIŽŇANSKÝ, Jaroslav: Vojenské doktríny 136

Recenzie

- GALSWORTHY, Adrian: Ve jménu Říma. Muži, kteří vítězili pro římskou říši. (P. Valachovič)..... 147
- SARUSI KISS, B. A természet által megerősített vár murány végvár és uradalma a 16. Század második felében. (Z. Bagi)
Prírodou zosilnený hrad. Pomedzná pevnosť Muráň a jej panstvo v druhej polovici 16. storočia. Dizertácie Archívu hlavného mesta Budapešti (Budapest 2008, 414 s.) (preklad P. Chorvát)..... 150
- HODÍK, Milan – LANDA, Pavel: ŠVEJK, FIKCE A FAKTA. (V. Dangl)..... 154
- SEDLÁČEK, Tomáš – PLACHÝ, Jiří: VYDRŽET! PAMĚTI GENERÁLA TOMÁŠE SEDLÁČKA. (M. Syrný) 157

- Anotácie, glosy..... 160

- Kronika 171

INHALT

Studien

- TURIK, Radoslav: Pflege von militärischen Friedhöfen aus dem ersten Weltkrieg in der tschechoslowakei der Zwischenkriegszeit.....3
- MITÁČ, Ján: Die Ereignisse um den slowakischen Nationalaufstand in Bánovce nad Bebravou im Jahre 1944..... 24
- PAŽUROVÁ, Helena: Militärische und partisanische Einheiten der Ehemaligen angehörigen der ostslowakischen Armee. Brigade „Kriváň 48

Dokumente und Materialien

- KOZOLKA, Jaroslav: Bericht über konfessionelle Gliederung der Frequentanten der Militärischen Hochschule aus dem Jahre 1940 71
- ŠUMICHRASŤ, Peter: Die deutschen Kriegsgräber auf dem Gebiet der Slowakischen Republik. Teil 2 80
- LAMOŠ, Róbert: Dokument betreffend Verschwörung des 20. Juli 1944 aus der Sicht Generalmajors Otto Remer..... 96
- DUBÁNEK, Martin: Die Wache aus der Zeit Österreich-Ungarns in Komárno (Kommorn)..... 104
- ÁLDÓZO, István: Verkehrs- und militärische Bedeutung der Brücke in Medveďov..... 111

Historische Reflexionen

- VRÁBEL, Ferdinand: Ikonografie des Štefánik-Denkmal in der Bratislava..... 123

Militärische Normenbildung

- KOSTREC, Bohumil – NIŽŇANSKÝ, Jaroslav: Militärische Doktrinen..... 136

- Recensionen** 147

- Annotationen, Glossen** 160

- Chronik** 171

CONTENTS

Studies

TURIK, Radoslav: The maintenance of military cemeteries from the WWI in the inter-war period in Czechoslovakia.....	3
MITÁČ, Ján: Uprising events in Bánovce nad Bebravou in 1944	24
PAŽUROVÁ, Helena: Military –partisan troops comprising of the members of East-Slovak Army. Kriváň- Brigade.....	48

Documents and Materials

KOZOLKA, Jaroslav: The report on the religious stratification of the participants of Military College in 1940	71
ŠUMICHRAST, Peter: German military graves in Slovakia, Part II	80
LAMOŠ, Róbert: Document of conspiracy from 20 July 1944 from the point of Maj. Gen. Otto Remer	96
DUBÁNEK, Martin: The Austria- Hungarian “blokhaus” in Komarno	104
ÁLDÓZO, István: Military and transport importance of the bridge on the Danube River at Medveďov.....	111

Historical reflections

VRÁBEL, Ferdinand: Iconography of the Monument of Milan Rastislav Štefánik in Bratislava.....	123
---	-----

Military norm-formation

KOSTREC, Bohumil – NIŽŇANSKÝ, Jaroslav: Military doctrines	136
--	-----

Reviews.....	147
--------------	-----

Annotations, Glosses.....	160
---------------------------	-----

Chronicle	171
-----------------	-----

Vojenská história 4/2010

Časopis pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo

Vydáva Vojenský historický ústav v Bratislave
v spolupráci s Ministerstvom obrany SR

Editor a šéfredaktor: pplk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.

Výkonná redaktorka: Mgr. Mária Stanová

Kontaktná adresa: redakciavh@gmail.com

Grafická úprava: Dušan Babjak

Redakčná rada: doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD. (predseda), PhDr. Vojtech Dangel, CSc. (podpredseda), PhDr. Igor Baka, PhD., PhDr. Valerián Bystrický, DrSc., PhDr. František Cséfalvay, CSc., PhD., PhDr. Viliam Čičaj, CSc., PhDr. Marián Hronský, DrSc., Mgr. Peter Kralčák, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., plk.gšt. v.v. Dr. Jaroslav Nižňanský, PhD., PhDr. Jan Štaigl, CSc., pplk. v zál. PhDr. Peter Šumichrast, PhD., doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.

Medzinárodný redakčný kruh: Dr. István Janek, PhD. (Budapest), PhDr. Michal Lukeš, PhD. (Praha), Mgr. Mateusz Gniazdowski, PhD. (Warszawa), Dr. László Szarka, CSc. (Budapest), PhDr. Jiří Rajlich (Praha), Dr. Martin Zúckert (München)

Vychádza štyrikrát ročne.

Rozširuje Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04 Bratislava

Tel. kontakt: +421/2/4820 7713, 4820 7703

Fax: + 421/2/48207719

Schválené do tlače dňa: 27. 9. 2010

EV 734/08

Nepredajné

ISSN 1335-3314

Tlač: OPS ÚLog S MO SR, Kutuzovova 8, Bratislava

Na obálke je fotografia obnoveného pomníka generálom – J. Golianovi a R. Viestovi vo Zvolene v auguste 1994.